

provincie :: Utrecht

Cultuurnota 1999-2002

deel III

Cultureel erfgoed

05-710

Cultuurnota 1999 - 2002

Deel III Cultureel erfgoed

December 1999

N.S.

Inhoudsopgave

Soekmanstichting - Bibliotheek
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
Tel. 6243739

	Algemeen	5
I	Introductie cultuurbeleid	7
II	Cultureel erfgoed algemeen	13
	Cultuurhistorische Hoofdstructuur	17
III	Cultuurhistorische Hoofdstructuur	19
	1. Doel en inhoud	19
	2. Cultuurhistorische hoofdstructuur als beleidskader	20
	3. Cultuurhistorie als wegingsfactor en inspiratiebron	21
	Behoud en beheer	25
IV	Monumenten	26
	1. Gebiedsgerichte monumentenzorg	28
	2. Stimulering behoud en beheer	29
	3. Monumentenzorg door particuliere organisaties	31
	4. Steunfuncties	32
V	Archeologie	34
	1. Archeologie in ruimtelijke plannen	36
	2. Beschermen of opgraven	37
	3. Beheren en inrichten	38
	4. Archeologische monumentenzorg door particuliere organisaties	40
VI	Musea	42
	1. De collectie Utrecht	43
	2. Drie kasteelmusea	45
	3. De archeologische collectie Utrecht	45
VII	Archieven	48
	1. Behoud en beheer	49
	2. Naar regionale samenwerking	51
	Erfgoed en publiek	53
VIII	Educatie	54
	1. Erfgoed in het onderwijs	55
	2. Meer ondersteuning voor erfgoed in school	56
IX	Voor een breed publiek	58
	1. Het verleden gedigitaliseerd	59
	2. Geschiedenis van plaats en streek	60
	3. Cultuurhistorisch toerisme	61
	Organisatiestructuur van het particulier initiatief	65
X	Particuliere zorg voor het erfgoed	66
	1. Naar een nieuwe structuur	68
	Samenvatting beleidsvoornemens/financiële overzichten	71

Algemeen

Cultuurbeleid algemeen

Introductie

Utrecht is een aantrekkelijke provincie, waar burgers en bedrijven zich graag vestigen. Wij hechten als provinciaal bestuur veel belang aan behoud en versterking van de kwaliteit van de leefomgeving in onze provincie.

In onze algemene strategienota 2000 Voorbij is leefbaarheid het centrale thema, waaraan wij via de volgende doelstellingen nadere uitwerking zullen geven:

- investeren in stedelijk en landelijk gebied
- bereikbaarheid waarborgen
- kennisinfrastructuur versterken
- cultuur en cultureel erfgoed behouden

Bij het begrip leefbaarheid gaat het ons om de kwaliteit van leven, wonen, werken en recreëren in onze provincie. Bij de verdere strategieontwikkeling zijn de sociale samenhang en de culturele en fysieke leefomgeving belangrijke onderwerpen.

Zo gaat het bij de kwaliteit van de culturele leefomgeving om het waarborgen van voorwaarden en het verder ontwikkelen daarvan voor een aantrekkelijk cultureel klimaat. Daarbij wordt voor vernieuwing van cultuuruitingen een belangrijke plaats ingeruimd.

Bij cultureel erfgoed staat centraal dat de in grote mate en diversiteit aanwezige waarden in onze provincie belangrijke kansen bieden. Kansen die moeten worden benut om de fysieke leefomgeving en veranderingen in die fysieke leefomgeving een kwaliteitsimpuls te geven.

Voor de media en voor de culturele sector in zijn geheel geldt dat de digitale revolutie belangrijke mogelijkheden biedt. Artistieke, sociale en economische doeleinden kunnen in multimedia-initiatieven met elkaar worden verbonden.

1. Omgevingsverkenning

De samenleving verandert. Oude vanzelfsprekendheden verdwijnen. De bevolkingsopbouw en -samenstelling verandert sterk. Bindende ideologieën en vaste waardenoriëntaties verliezen terrein. Tegenover wereldwijde processen van economische schaalvergroting, digitalisering en culturele standaardisatie, staat een groeiende behoefte aan het benadrukken van de eigen identiteit. Het patroon van uiteenlopende levensstijlen, interesses, culturele en sociaal-economische posities wordt veelkleuriger. Dat is bijvoorbeeld vooral in de grotere steden, op straat, heel goed waar te nemen. Het gaat hierbij niet alleen om de aanwezigheid van migrantenculturen, maar ook om kleding- en leefstijlen, gedragscodes en omgangsvormen van groepen.

De digitalisering biedt belangrijke nieuwe mogelijkheden, maar ook bedreigingen: er dreigt maatschappelijke uitsluiting voor degenen die de aansluiting niet kunnen maken. De technische mogelijkheden van de elektronische snelweg zijn voorsnog uitgebreider dan de inhoudelijke invulling.

De culturele instituties voor ontwikkeling, behoud en overdracht van culturele waarden, vormen een relatief autonoom domein. Digitalisering, de vergrijzing, de toename van de beschikbare vrije tijd en het in culturele zin veelzijdiger worden van de maatschappij vormen allemaal factoren die van invloed zijn op het functioneren van culturele instellingen. Aard en schaal van de vraagstukken en uitdagingen variëren. Voor sommige culturele instellingen zijn er kansen, voor andere vooral bedreigingen.

In het cultuurbeleid gaat het erom in te spelen op de veranderende context en voorwaarden te scheppen waaronder die autonome processen in de kunsten en het behoud en de overdracht van culturele waarden kunnen gedijen.

2. De cultuurnota 1999 t/m 2002

Het beleid voor cultureel erfgoed, kunsten en media komt aan bod in de Cultuurnota 1999-2002. Wij brengen hierin ontwikkelingen in het culturele veld in de provincie in beeld, de samenhang tussen ons beleid en het beleid van rijk en gemeenten wordt verduidelijkt en wij formuleren ambities voor de middellange termijn. De nieuwe cultuurnota bestaat uit drie delen:

- I Kunsten
- II Media
- III Cultureel erfgoed

In deze drie deelnota's maken wij duidelijk hoe wij met een actief, flexibel en integraal beleid voor kunsten, cultureel erfgoed en media bij willen dragen aan de leefbaarheid in onze provincie. Halverwege de looptijd van de nieuwe provinciale cultuurnota zal het rijk de zijne uitbrengen, de rijkscultuurnota 2001-2004. In 1999 moeten de door het rijk gesubsidieerde instellingen hun beleidsplannen indienen. De provinciale Cultuurnota 1999-2002 is een belangrijke bouwsteen voor het door de convenantpartners gemeente Utrecht, provincies Flevoland en Utrecht nog op te stellen "cultureel profiel en ambitieniveau regio Midden" ten behoeve van de voorbereidingen van de rijksnota.

Omgekeerd kunnen uit de rijksnota nieuwe impulsen voor het provinciaal beleid voortvloeien, zoals dat nu ook het geval is met de lopende rijkscultuurnota voor deze nieuwe provinciale cultuurnota.

Het uitkomen van de rijksnota 2001-2004 zien wij daarom als een gunstig moment voor een tussenbalans van het beleid, zoals vervat in de provinciale Cultuurnota 1999 t/m 2002.

3. Waar gaat de nota over ?

Wat doen wij voor de inwoners van de provincie, wat doen wij voor culturele basisvoorzieningen als bibliotheken en theaters in dorp, stad en streek? Wat is er nodig om een levendig kunstklimaat te bevorderen, dat zo belangrijk is voor het stadsleven, de economische bedrijvigheid? Hoe beschermen wij onze gebouwde monumenten, hoe gaan wij om met het archeologisch erfgoed? Hoe kunnen wij ervoor zorgen dat de toegevoegde waarde van het cultureel erfgoed ook tot uitdrukking komt bij de ontwikkeling en uitvoering van andere beleidsterreinen, zoals natuur en landschap, recreatie en toerisme, het economisch vestigingsklimaat en het ruimtelijk beleid? Wat kunnen wij betekenen voor onze medebestuurders van de gemeenten, voor de culturele instellingen? Voor welke maatschappelijke uitdagingen staat het culturele veld? Welke ontwikkelingen willen wij aanjagen, hoe spelen wij onze rollen? Welke instrumenten zetten wij in? Wat verwachten wij van onze partners? Hoe komen wij tot een goede bestuurlijke beleidsafstemming met rijk en gemeenten?

4. Karakteristiek van het sectorbeleid cultuur

Grondslag

Specifiek cultuurbeleid vindt zijn grondslag in de waarde van kunsten en cultureel erfgoed voor de maatschappij als geheel en in het recht van de burgers op ontplooiing, informatie en verbeelding. Het beleid is gericht op de drie algemene doelstellingen:

- ontwikkeling en vernieuwing van cultuuruitingen
- behoud en overdracht van culturele waarden
- integratie en versterking van de culturele dimensie in alle sectoren van de samenleving.

Doelstelling provinciaal beleid

In de startnotitie voor deze cultuurnota schreven wij: “de provincie komt op voor kwaliteit en verscheidenheid bij de ontwikkeling en vernieuwing van cultuuruitingen en bij het behoud van culturele waarden. Voorts spant zij zich in om de publieke betrokkenheid bij cultuur op peil te houden en zo mogelijk te vergroten. Cultuureducatie is daar een sterk element in met de bedoeling de jeugd zo vroeg mogelijk vertrouwd te maken met cultuur en cultureel erfgoed”.

Complementair bestuur

De leidraad bij de vormgeving van het cultuurbeleid is complementariteit van bestuur. De aard en schaal van culturele voorzieningen en activiteiten vraagt in het algemeen om afstemming en samenwerking tussen gemeenten, provincie en rijk. De overheden zijn grotendeels vrij in het bepalen van aard en omvang van hun cultuurbeleid. Er zijn geen objectieve maatstaven of wettelijke minimumeisen. Het is vooral een kwestie van aspiratieniveau en van gericht inspelen op de dynamiek van culturele processen en behoeften. Naast het gegeven dat op het terrein van het cultureel erfgoed de provincie een aantal wettelijke taken en bevoegdheden heeft, o.a. in relatie tot het rijk en de gemeenten, kenmerkt de verhouding tussen het rijk, de provincies en gemeenten op het terrein van cultuurbeleid zich in complementariteit en samenwerking. Het zijn in principe gelijkwaardige partners wier paden elkaar regelmatig kruisen. In de gemeenten komen de meeste draden in het cultuurbeleid samen, de noodzaak van complementair beleid wordt daar het sterkst gevoeld.

5. De rol van het provinciaal bestuur

De provincie vervult in het bestuurlijk en cultureel krachtenveld een aantal rollen die bij haar taak als intermediair passen:

- regionaal regisseur en probleemoplosser
- aanjager
- partner
- kwaliteitsbewaker

De provincie geeft met een divers instrumentarium vorm aan de ontwikkeling en uitvoering van het beleid:

- strategische visies en plannen
  - bestuurlijk overleg
  - convenanten
  - gebiedsgerichte regie
  - ondersteunende instellingen
  - projectsubsiëring en meerjarige cofinanciering
  - regelgeving
  - adviesstructuur
-
- Met de instandhouding en versterking van een provinciale infrastructuur wordt duurzaam bijgedragen aan de kwaliteit van de culturele en fysieke leefomgeving.
  - Door meerjarige cofinanciering van instellingen worden op basis van ontwikkelingsvisies voor de middellange termijn coalities gesloten met rijk en gemeenten.
  - Met flexibele budgetten, waarvan de besteding van jaar tot jaar kan worden aangepast, worden incidentele initiatieven ondersteund en nieuwe ontwikkelingen mogelijk gemaakt.

6. Integraliteit

Het specifiek cultuurbeleid wordt gevoerd in een bredere context. Het is onze bedoeling, zoals in de startnotitie is vastgelegd, als een rode draad door de hele cultuurnota verbindingen te leggen. Het gaat om:

a. De culturele dimensie binnen andere beleidsvelden

Welke raakvlakken zijn er tussen cultuur, de bebouwde en onbebouwde ruimte, economie, kennisinfrastructuur en toerisme? Hoe kunnen culturele waarden zoveel mogelijk worden geïntegreerd in de andere beleidssectoren en hoe kunnen bij het ontwikkelen van plannen voor die sectoren, deze waarden in de afwegingen worden betrokken.

b. Algemene maatschappelijke tendensen

Informatietechnologie en nieuwe media, internationalisering, vergrijzing en het in etnisch-culturele zin veelzijdiger worden van de samenleving hebben ook voor het cultuurbeleid consequenties.

c. De culturele infrastructuur

De culturele infrastructuur is het geheel van dragende culturele voorzieningen en instellingen in de provincie, ongeacht door welke overheid in stand gehouden. Het gaat om theaters, monumenten, bibliotheken, musea, ondersteunende instellingen, de cultuurhistorische hoofdstructuur. Per deelnota zullen wij nagaan in hoeverre de bestaande infrastructuur voldoet.

d. Maatschappelijk draagvlak

Samen met culturele vernieuwing en cultuurbehoud staat het maatschappelijk draagvlak centraal in het cultuurbeleid. Wat kunnen wij doen om de betrokkenheid van het publiek te vergroten en de cultuureducatie te bevorderen.

e. Gebiedsgericht beleid

Gebiedsgericht beleid, ofwel bundeling van doelen, middelen en energie in een bepaald gebied, krijgt ook hier aandacht. In de cultuurnota zal dit beleid op die onderdelen waar het meerwaarde heeft, nader ingevuld worden.

Financiële slotopmerking

De beleidsvoornemens zoals die in deze nota staan, vergen extra geld (en menskracht). In ons Beleidsprogramma 1999-2003 hebben wij dit al aangekondigd. De keuze tot honorering van onze wensen moet nog plaats vinden. Dit zal voor het eerst gebeuren in het kader van de afwegingen bij de Begroting 2000 en (eventueel) daarna bij volgende kadernota's/begrotingen. De voornemens uit deze nota zullen daartoe jaarlijks worden opgenomen in een uitvoeringsprogramma, dat onderdeel zal uitmaken van de begrotingsbesprekingen. Dit is in overeenstemming met de motie die provinciale staten hebben aangenomen bij de behandeling van de Cultuurnota 1999-2002 deel I Kunsten.

Hoofdstuk II

Cultureel erfgoed algemeen

1. Een sprekende leefomgeving

Iedere plek waar wij wonen en leven heeft een eigen identiteit. Die identiteit is sterker als het een sprekende omgeving is die nog het verhaal kan vertellen van een eeuwenlang grondgebruik en van een naast en over elkaar bouwen, slopen en verbouwen. Een omgeving waar sporen uit verschillende tijden aanwezig zijn is spannend en aantrekkelijk. Een omgeving die kenmerkende cultuuruitingen bezit is onvervangbaar en waardevol. Herkenbare uitdrukkingen van onze cultuur door de tijd heen geven kwaliteit aan de omgeving.

We hebben het over ons bodemarchief, onze historische gebouwen, onze stedelijke structuren, onze oude (water)wegen, kades, dijken en verkavelingen. Kortom, alles wat door mensenhanden is gemaakt, dus ook onze natuur die door eeuwenlang menselijk ingrijpen is ontstaan. Dit erfgoed ter plekke wordt aangevuld met het roerende erfgoed, te weten de verzamelingen in musea, en met archieven en met andere bronnen die het verhaal van onze geschiedenis kunnen vertellen en verklaren.

* *Het bijzondere gewone*

Cultureel erfgoed is geen verzameling parels, waarbij alleen een algemeen belang wordt gehecht aan het bijzondere. Wij willen juist ook aandacht geven aan het bijzondere belang van het algemene, van het vertrouwde en het gewone. De herkenbaarheid van onze omgeving wordt immers vooral gedragen door het algemene en het gewone en niet uitsluitend door het bijzondere en unieke. Daarom zullen wij ons vooral op gebieden gaan richten, waar sprake is van een herkenbare samenhang van cultuurhistorische elementen in hun omgeving.

* *Een inspiratiebron*

Ons gaat het om de meest gewenste menging van oude en nieuwe functies en vormen, waarbij het verleden een verrijking en inspiratie is voor de toekomst. Daarbij hoort een beleid dat gericht is op behoud van cultuurhistorische waarden binnen de ontwikkeling van nieuwe waardevolle functies en vormen. Kortom, behoud door ontwikkeling, waarbij de hoogst mogelijke kwaliteit van oude en nieuwe waarden het streven is.

* *Nieuwe trends in de cultuurhistorie*

De belangstelling voor de cultuurhistorie is sterk groeiende, en dat niet alleen uit nostalgische overwegingen. Cultureel erfgoed heeft ook economische waarde. De markt is er zich al lang van bewust dat een 'huis met originele details' meer waard is dan een kale nieuwbouwwoning. Ontwerpers en ontwikkelaars spelen in op de identiteitsbehoefte en gebruiken cultuurhistorie als legitimatie en inspiratiebron.

In diverse rijksnota's wordt aandacht besteed aan cultuurhistorie als ruimtelijke kwaliteitsfactor, aan contextuele vormgeving, aan omgevingsonderwijs, aan cultuurtoerisme, aan de multiculturele samenleving. Met een interdepartementaal project als het Belvédère wordt de cultuurhistorie nadrukkelijk op de agenda van de ruimtelijke ordening (5e Nota) gezet. De Monumentenwet zal aangepast worden om grotere beschermde gezichten te kunnen vaststellen. Behalve OCW zetten ook LNV en VROM cultuurhistorie expliciet op de kaart als wegingsfactor. Mogelijk biedt de nieuwe Natuurbeschermingswet kansen voor gebiedsgericht beleid.

Cultuurhistorie krijgt ook in internationaal perspectief een grotere betekenis, zoals blijkt uit Europese subsidies, samenwerkingsverbanden voor de Romeinse Limes en het Groene Hart (Sustainable Open Space) en de voordracht voor plaatsing van de nieuwe Hollandse Waterlinie op de werelderfgoedlijst van de UNESCO.

2. Het Utrechtse culturele erfgoed

De provincie Utrecht is 'het Historisch Hart van Nederland'. Binnen een betrekkelijk klein gebied biedt Utrecht landelijk gezien de grootste verscheidenheid aan landschapstypen en aan cultuurhistorische elementen.

Vanuit de middeleeuwse bisschopsstad Utrecht zijn de laagveengebieden ten westen en ten noorden systematisch ontgonnen en hebben zo vormgegeven aan de typisch Hollandse polders. Deze cope-ontginningen, die vooral rond Kamerik en Kockengen een hoge mate van gaafheid bezitten, zijn voor ons bijna gewoon maar mondiaal gezien uniek.

Van internationale allure zijn ook de noordgrens van het Romeinse rijk (de Limes) met haar castella en wegen langs de Kromme en Oude Rijn, het militaire landschap van de Hollandse Waterlinie dwars daarop, van noord naar zuid, de Stelling van Amsterdam en de vele aardwerken van de 18e eeuwse Grebbelinie tussen Rhenen en Spakenburg.

Met de laatmiddeleeuwse woontorens van de Langbroekerwetering, de buitenplaatsen langs de Vecht en die van de Stichtse Lustwarande tussen Utrecht en Rhenen is de dichtheid aan buitens nergens in Europa zo hoog is als in Utrecht. En dan hebben we het nog niet over de grotere landgoederen rond Baarn en Leusden, over de bijzondere buitenplaatsverkeveling ter weerszijde van de Amersfoortsestraatweg.

De vele boerderijlinten in contrast met het open polderlandschap, historische kernen langs de Hollandse IJssel, de Vecht, de Eem en de Lek, de waterstaatskundige werken, de jongere architectuur en stedenbouw van de forensenplaatsen met hun villaparken en instellingen op de Heuvelrug, de sporen van industriële bedrijvigheid en ook de naoorlogse architectuur van de Wederopbouw behoren tot ons erfgoed.

Niet alleen het onroerende erfgoed - landschap, monumenten - vertelt over ons verleden, ook het roerende erfgoed doet dat. In de Utrechtse musea, van Woerden tot Veenendaal, van Bunschoten tot IJsselstein, illustreren talloze voorwerpen de geschiedenis van plaats en streek en in een aantal gevallen van ons land: landbouwwerktuigen, klederdrachten, sieraden, serviesgoed, stadsgezichten, oude foto's. Niet zelden valt in de musea ook een kunstcollectie te bewonderen, zoals in Utrecht in het Centraal Museum en in Amersfoort in het Armandomuseum en Flehite. Binnen de provinciegrenzen staan ook enkele musea met een landelijk thema, zoals het Spoorwegmuseum of het Militaire Luchtvaartmuseum.

De archieven vormen een belangrijke bron van wat wel het immateriële erfgoed wordt genoemd: lokale en regionale geschiedenis, tradities, volkscultuur. Velen onderzoeken daar het verleden aan de hand van registers, charters, lijsten en inventarissen van overheden en in mindere mate particulieren.

Enige getallen

De provincie Utrecht telt ongeveer 12.000 waardevolle gebouwen en complexen, waarvan er bijna 3500 beschermd zijn door het rijk en zo'n 5500 door de gemeenten. Een 40-tal beschermde stads- en dorpsgezichten illustreren het belang van de historische kernen. De rijkdom van het Utrechtse bodemarchief komt tot uitdrukking in bijna 4000 archeologisch waardevolle terreinen, waarvan 270 door het rijk zijn of zullen worden beschermd. Het roerende erfgoed wordt gepresenteerd door zo'n 45 musea, de meeste met een streek-historische collecties, enkele kasteelmusea en enkele musea van landelijke betekenis. Naast 4 stadsarchiefdiensten zijn er 5 streekarchivariaten waar de archieven van de deelnemende gemeenten en waterschappen worden bewaard. Dat de betrokkenheid bij het cultureel erfgoed zich niet beperkt tot beroepsmensen blijkt uit het feit dat er ruim 55 historische kringen en verenigingen bestaan, met in totaal 16.000 leden. Zij houden zich bezig met de lokale en regionale geschiedenis, het roerende en onroerende erfgoed.

3. Aard van het beleid

Het provinciaal cultureel erfgoedbeleid is zowel een sectoraal als een facetmatig beleid gericht op kwaliteit en verscheidenheid. Naast de uitvoering van sectorale wettelijke taken voert de provincie een autonoom beleid met complementariteit van bestuur als uitgangspunt. Voor ons cultureel-erfgoedbeleid formuleren wij de strategische doelen en dragen wij zorg voor beleidsvoorbereiding en -vaststelling. Een deel van dat beleid voeren wij zelf uit, een ander deel besteden wij uit aan instellingen en organisaties.

Bij bovenlokale cultuurhistorische waarden richten wij ons vooral op grotere cultuurhistorische eenheden en thema's. Naast het entameren en uitvoeren van bijzondere speerpuntprojecten en het ondersteunen van gemeentelijk beleid door deskundigheid en door subsidies, zien wij een sterke rol voor de provincie weggelegd waar het gaat om cultuurhistorie als kwaliteitsfactor in de ruimtelijke ordening. Mede gesteund door het rijk biedt het provinciale niveau goede mogelijkheden voor een integraal beleid, waarbij cultuurhistorie een wegingsfactor is bij ruimtelijke plannen en bij andere beleidsvelden.

Cultuurhistorische Hoofdstructuur

Huidig beleid in kort bestek

Al enkele jaren wordt gewerkt aan versterking van de cultuurhistorische dimensie in andere beleidsterreinen. Om dit op een systematische wijze te kunnen realiseren is het project Cultuurhistorische Hoofdstructuur in gang gezet. Doel ervan is te komen tot een totaalbeeld van waardevolle gebieden en structuren. Het project kent drie fasen: inventarisatie, waarde-bepaling en beleidsformulering. Op dit moment nadert fase 1. haar voltooiing met het operationeel worden van het Cultuurhistorisch Informatie Systeem. Dit is een geografisch informatiebestand bestaande uit de waardevolle cultuurhistorische elementen, zowel wat betreft het bodemarchief, de historische (steden)bouw als de historische geografie. Volgens plan zullen fase 2. en 3. in 2001 gereed zijn.

Huidig financieel instrumentarium (begroting 1999)

Opstellen CHS (t/m 2000)	f	200.000,-
Onderhoud CHS	f	47.200,-
Onderzoek Belvédère	f	10.000,- (i)
Voorlichting andere beleidssectoren	f	25.000,- (i)

<i>totaal</i>	f	282.200,-

Cultuurhistorische Hoofdstructuur

1. Doel en inhoud van de Cultuurhistorische Hoofdstructuur

De Cultuurhistorische Hoofdstructuur (CHS) bestaat uit gebieden van bovenlokale betekenis. Het doel ervan is een vroegtijdige en gefundeerde inbreng van cultuurhistorische waarden bij nieuwe plannen te leveren. De CHS met haar gebiedsgerichte selectie wordt onderbouwd met een geografisch gegevensbestand als informatiebron van cultuurhistorisch waardevolle elementen in onze provincie. Hiermee kunnen specifieke keuzes worden gemaakt voor versterking, behoud of aanpassing van een gebied.

° Cultuurhistorisch Informatie Systeem

Als basis voor de CHS en voor onze advisering dient een uitgebreid gegevensbestand van alle cultuurhistorische elementen; het is vrijwel klaar. Deze digitale databank in woord en kaart bestaat uit de volgende, onderling gekoppelde bestanden die een voortdurende actualisering en aanvulling vergen:

- a. Archeologie. Op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK) van de provincie Utrecht staan alle bekende vindplaatsen die gewaardeerd zijn in vier categorieën en waarvan de hoogste categorie door het rijk wordt beschermd. Dit bestand is in 1996 geactualiseerd. Daarnaast is er de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB). Hierop staan gebieden met verwachte hoge, middelhoge en lage waarden.
- b. Historische geografie. Dit bestand bevat de gewaardeerde historisch-geografische elementen en patronen (verkavelingspatronen infrastructuur) die kenmerkend zijn voor een bepaald landschapstype, voor een historisch samenhangende regio binnen elk landschapstype en voor de subregio's.
- c. Historische stedenbouw en architectuur. Dit bestand is in het kader van het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) in 1995 opgezet en bestaat uit nederzettingen of stedenbouwkundige ensembles, waaronder de beschermde stads- en dorpsgezichten, en uit gebouwen (complexen), waaronder de door rijk of gemeente beschermde monumenten. Hier is een waardering gemaakt in drie categorieën. Aanvulling vindt plaats met de Nieuwe Hollandse Waterlinie, Grebbelinie, met de buitenplaatsen (zichtlijnen en parkbegrenzingsen) en ook de bouwkunst na 1945.

Cultuurhistorische Elementenkaart

De verschillende gegevensbestanden worden geïntegreerd tot een cultuurhistorische elementenkaart van de provincie, waarop de belangrijkste structuurbepalende elementen staan aangegeven. Onderzocht zal worden of deze provinciale signaleringskaart nader uitgewerkt moet worden in meer gedetailleerde deelkaarten per (sub)regio, per gemeente of anderszins, waarop alle elementen uit de bestanden staan.

* *Cultuurhistorische Waardenkaart*

Een tweede uitwerking van de bestanden is een kaart, waarbij de provincie is ingekleurd met gebieden die een cultuurhistorische topkwaliteit dan wel een middenkwaliteit bezitten. Voor de indeling in gebieden wordt het raamwerk van de landschappen en de (sub)regio's uit de historische geografie gebruikt: een 'glas-in-lood' kaart die de mogelijkheid biedt om nadere vlakdekkende waardenkaarten te maken op meer gedetailleerd en lokaal niveau. Deze vormt de basis voor bijvoorbeeld Cultuurhistorische Effectrapportages.

De provinciale waardenkaart is gericht op het niveau van de landschappen en de regio's, waarbij per gebied een toelichting wordt gegeven op de karakteristiek, de belangrijkste dragers (uit de elementenkaart) en op de beleidsopties versterking, behoud of aanpassing.

De provinciale waardenkaart vormt het uitgangspunt voor de eigenlijke CHS, een beleidskaart waarop alleen de topgebieden van (boven)regionale betekenis staan. Aan deze gebieden zullen wij prioriteit geven en nader beleid uitwerken.

2. Cultuurhistorische Hoofdstructuur als beleidskader

Wij willen in 2001 de Cultuurhistorische Hoofdstructuur vaststellen. Vooruitlopend hierop zetten wij nu al in op de zorg voor de Belvédèregebieden. Hiervoor is een (onderzoek)budget nodig.

Met de CHS hebben wij een beleidsintensivering ingezet die inhoudt dat wij ons niet langer uitsluitend richten op het behoud van de verzameling afzonderlijke 'parels' maar ook op het herkenbaar houden en maken van onze fysieke identiteit in gebieden van (boven)regionale betekenis. Dit willen wij doen door vroegtijdige samenwerking, overtuigingskracht en stimulering. Partijen dagen wij uit de kansen voor de cultuurhistorie te benutten en meerwaarde te geven aan nieuwe ontwikkelingen. Informatie- en kennisoverdracht is daarbij essentieel. Prioriteit ligt bij gebieden die grote veranderingen zullen ondergaan en bij plannen waar natuur, landschap en toerisme samengaan met cultuur. De voorkeur gaat daarbij uit naar projecten die gebiedsgericht zijn of een thematisch accent hebben. Wij zullen aanhaken bij lopende projecten om cultuurhistorie vanaf het begin te betrekken bij nieuwe ontwikkelingen.

Wij zijn van mening dat, naast overleg en wettelijke middelen, ook subsidies moeten worden ingezet om kracht bij te zetten aan onze ambities. Bij de subsidiëring van behoud en beheer van monumenten wordt de CHS als beoordelingscriterium opgenomen in geval van gelijkwaardige aanvragen.

Daarnaast is er behoefte aan een (onderzoek)budget voor bijdragen aan projecten waarin de cultuurhistorie als volwaardige wegingsfactor bij ruimtelijke plannen wordt betrokken. De gedachten gaan vooral uit naar Cultuurhistorische Effectrapportages (CHER's) als beleidsinstrument voor gemeenten. Naar verwachting is hiervoor per jaar f60.000 nodig.

De bestanden die ten grondslag liggen aan de CHS moeten voortdurend worden geactualiseerd. Dat zal gebeuren in samenspel met anderen, zoals gemeenten en historische verenigingen. Om dit bestandsbeheer uit te voeren zal er naar onze inschatting extra formatie (0,5 fte) bij moeten komen.

Voor een brede betrokkenheid bij de CHS, niet in de laatste plaats van gemeenten en organisaties, gaan wij de gegevensbestanden in woord en kaart completeren met afbeeldingen en via internet en cd-rom beschikbaar stellen. Volgens onze inschatting is hiervoor eenmalig f150.000,- nodig.

Als uitwerking van het Belvédèreproject willen wij onderzoeken hoe bestaand instrumentarium optimaal ingezet kan worden in de zes gebieden en in hoeverre nieuwe maatregelen ontwikkeld moeten worden.

Belvédère

Dit project van de ministeries van VROM, LNV en OCW heeft tot doel de cultuurhistorische identiteit sterker richtinggevend te doen zijn voor de inrichting van de ruimte. Voor Nederland zijn ruim 70 gebieden van (inter)nationale waarde aangewezen. Op Utrechts grondgebied zijn zes gebieden van internationale cultuurhistorische allure op de kaart gezet:

- Vecht- en Plassengebied; vooral de zone langs de Vecht en 's-Graveland (Noord-Holland) met haar dichte concentratie van 18e eeuwse buitenplaatsen;*
- Kamerik-Zegveld; het gebied tussen de Oude Rijn, de Vecht en de Ronde Venen inclusief Nieuwkoop (Zuid-Holland) als schoolvoorbeeld van systematische veenontginningen die Europees zeldzaam en mondiaal zelfs zeer zeldzaam zijn;*
- Lopikerwaard; een gaaf door rivieren omsloten polderlandschap, deel uitmakend van het midden Nederlandse waardengebied (met de Krimpener- en de Alblasserwaard in Zuid-Holland);*
- Kromme Rijngebied; met de zuidrand van de Heuvelrug als archeologisch waardevol gebied (limes) met de 12e eeuwse ridderhofsteden langs de Langbroekerwetering en de buitens van de Stichtse Lustwarande op de zuidelijke flank van de Heuvelrug;*
- Nieuwe Hollandse Waterlinie; de mondiaal unieke 19e eeuwse verdedigingslinie tussen Muiden en de Biesbosch waarvan het grootste deel in het Utrechtse ligt;*
- Stelling van Amsterdam; de 20e eeuwse verdedigingsgordel rond Amsterdam, waarvan een klein deel in Utrecht ligt.*

3. Cultuurhistorie als wegingsfactor en inspiratiebron

Wij zullen op basis van de Cultuurhistorische Hoofdstructuur de cultuurhistorie nadrukkelijk inbedden in ons omgevingsbeleid. De CHS zal als één van de wegingsfactoren worden opgenomen in het nieuwe streekplan.

De provinciale strategienota '2000 Voorbij' benadrukt het belang van een actief beleid dat de cultuurhistorie een volwaardige en vanzelfsprekende plaats geeft bij de vormgeving van ruimtelijke plannen. Tot de ambities, zoals verwoord in onze 'Koepelnotitie Fysieke Leefomgeving', behoort de instandhouding van ons cultureel erfgoed als bijdrage aan de kwaliteit van onze leefomgeving. Ook op andere in de Koepelnotitie en in het Beleidsprogramma 1999-2003 van Gedeputeerde Staten (april 1999) geformuleerde thema's heeft het cultureel erfgoed rechtstreeks betrekking. Met de CHS hebben wij een instrument in handen, waarmee wij precies kunnen aangeven met welke waarden rekening moet worden gehouden. Om die reden zal de CHS de gebruikelijke procedure doorlopen en formeel worden vastgesteld.

** Water en milieu*

Duurzame kwaliteit van ons water en het milieu is een randvoorwaarde voor diversiteit. Ook op het gebied van cultuurhistorie streven wij naar duurzaamheid. De waterhuishouding is een centraal thema in onze ontstaansgeschiedenis en heeft in belangrijke mate bijgedragen aan de regionale identiteit en de aanwezigheid van vele cultuurhistorische waarden. Het watersysteem zal een van de belangrijkste wegingsfactoren zijn voor de inrichting van de omgeving.

Reden tot zorg geeft de aantasting van het bodemarchief en fundamenten door waterpeilverlaging. Ook verzuring/bemesting en bodemsaneringen vormen een bedreiging voor het bodemarchief. Voorts betekenen het maken van meer waterberging in de uiterwaarden en de aanleg van natuurlijke oevers een risico voor het bodemarchief. Want juist langs de waterlopen bevinden zich vaak archeologische of historisch-landschappelijke waarden.

Concreet willen wij in de komende jaren bij de uitwerking van het provinciale Milieubeleidsplan en Waterhuishoudingsplan zoeken naar mogelijkheden om belangrijke cultuurhistorische gebieden te beschermen.

Verder zullen wij de contacten met waterschappen en samenwerkingsverbanden verstevigen. Een interessante combinatie van water, milieu en cultuur vormt de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Wij willen aandacht schenken aan de linie als mogelijke waterberging, gecombineerd met onderzoek naar het militaire landschap als structurerend element bij nieuwe ontwikkelingen. Voorts biedt het historische waterbeheersingssysteem een leidend thema voor de cultuurhistorie in het Groene Hart, aanhakend aan bestaande initiatieven op dit gebied.

** Verstedelijking*

Hier ligt het accent op het kwalitatief hoogwaardig ontwikkelen van de beide compacte stadsgewesten Utrecht en Amersfoort inclusief hun groenstructuren langs de stedelijke randen, en verstedelijkingmogelijkheden van Rijnenburg (Utrecht) en Vathorst-de Wieden (Amersfoort). Voorts de verdere ontwikkeling van De Ronde Venen, Veenendaal en Woerden en een beperkte uitbreiding van kernen buiten het stedelijk gebied (binnen de vastgestelde contouren). Cultuurhistorie komt in beeld bij de openheid van het landelijk gebied en bij de inrichting van de woonomgeving. Binnen het bestaand stedelijk gebied vraagt naast stedelijke vernieuwing het behoud van ons cultureel erfgoed bijzondere aandacht. Kansen liggen hier bij de uitvoering van het Investeringsbudget Stedelijk Vernieuwing (ISV). De groenstructuren rond de steden bieden goede kansen om de cultuurhistorie te versterken. 'Verrommeling' van de randzones van steden en dorpen en uitbreidingsmogelijkheden bij kernen in met name het Groene Hart houden risico's in voor de cultuurhistorie.

Wij gaan de gemeenten stimuleren tot meer aandacht voor de fysieke kwaliteit van de omgeving, voor de relatie tussen oude en nieuwe cultuurwaarden. De gemeenten moedigen wij aan tot het opstellen van Cultuurhistorische Effectrapportages en Beeldkwaliteitsplannen als onderdeel van gebiedsvisies, bestemmingsplannen en andere ruimtelijke plannen. In het komende streekplan zal de CHS opgenomen worden als wegingsfactor bij de beoordeling van ruimtelijke plannen.

» Bereikbaarheid

Hoewel in het beleid voor verkeer en vervoer de functionaliteit voorop staat, met weinig ruimte voor vormgeving, is de aandacht voor cultuurhistorie langzaam groeiende. Bij de aanleg of reconstructie van wegen wordt al rekening gehouden met het bodemarchief in het kader van het Verdrag van Malta (de verstoorder betaalt). Als nationaal verkeersknooppunt staan de provincie grote ingrepen te wachten: de aanleg van de Hoge Snelheidslijn Oost in samenhang met de aanpassing van de A12, de verbreding van de A2, de aanleg van Randstadspoor en de aanleg van fietspaden, van transferia en andere parkeer- en stallingsvoorzieningen.

Het bodemarchief, het historisch landschap zelf en de beleving daarvan kan daarbij in de verdrukking komen. Wij willen ons inspannen om het bodemarchief zoveel mogelijk te ontzien en de inrichting en aankleding van de wegen zelf aan te passen aan de directe omgeving. Een voorbeeld van dat laatste is het initiatief van het Utrechts Landschap, dat herinrichting van de provinciale weg Utrecht-Rhenen beoogt als beeldbepalende buitenplaatsen-as. Voorts biedt onze regierol voor

gebiedgerichte verkenningen bij herinrichting van rijkswegen (A27 en A28) mogelijkheden voor cultuurhistorische inbreng.

** Economie, recreatie en toerisme*

Het gaat goed met de economische ontwikkeling in de provincie. Ook recreatie en toerisme hebben door toenemende vrije tijd en vergrijzing het economische tij mee. Cultuurtoerisme is een begrip geworden. Het besef dat cultuurhistorie een belangrijke factor is voor een aantrekkelijk vestigingsklimaat neemt toe. Bedrijfsterreinen worden echter nog als autonome locaties ingericht en met afschermend groen losgekoppeld van de omgeving.

Recreatieve voorzieningen kunnen een economische impuls geven aan waardevolle nederzettingen en landschappen. Actieve recreatie, agrotourisme, zakelijk toerisme en meerdaags verblijfstoerisme bieden als economische dragers grote kansen voor de versterking van de cultuurhistorie. Gebruik van het erfgoed als attractie voor toerisme moet leiden tot investeren hierin onder het motto 'goud voor oud'. Meer hierover in hoofdstuk IX.

** Landelijk gebied*

Grote veranderingen worden verwacht in het landelijk gebied. Het gaat om minder en andere landbouw, om meer natuurontwikkeling, om toenemende verstedelijking en recreatie. Schaalvergroting en ander grondgebruik kunnen leiden tot aantasting van de boerderijlinten en het landschap.

Verbrede landbouw maakt het mogelijk om ook de cultuurhistorische dimensie tot uitdrukking te brengen. Kleinschalige biologische landbouw bijvoorbeeld kan een impuls geven aan het behoud en herstel van historisch-landschappelijke elementen; agrotourisme aan de waardering en bescherming van het historische landschap. De Ecologische Hoofdstructuur geeft met de Cultuurhistorische Hoofdstructuur kansen om de beleving van natuur- en cultuurwaarden met elkaar te verbinden. Bij het opstellen van Strategische Gebiedsperspectieven, samen met gemeenten, is er ruimte voor vroegtijdige inbreng van de cultuurhistorie. Dit geldt ook voor de gebiedsgerichte projecten. Nieuwe kansen voor het historisch landschap zijn ook gelegen in de Reconstructiewet (Heuvelrug-Valleigebied).

Wij willen ons sterk maken voor een integraal natuur-cultuurbeleid. Dat komt tot uitdrukking in een aankoopbeleid voor natuurterreinen, waarbij de cultuurhistorische dimensie expliciet wordt meegenomen; verder in ruimere planologische mogelijkheden voor de herbestemming van agrarische (bij)gebouwen; bij (nieuwe) bebouwingsvormen (landgoederen) in voorwaarden ter behoud en versterking van de cultuurhistorische waarden onder het motto 'rood voor groen'.

Behoud en beheer

Huidig beleid in kort bestek

Het huidige beleid is in de eerste plaats gericht op restauratie, preventief onderhoud en beheer van monumenten. De provincie geeft financiële ondersteuning aan eigenaren van gemeentelijke monumenten bij restauratiewerkzaamheden. Door middel van de Monumentenwacht wordt preventief onderhoud mogelijk gemaakt. Voor rijksmonumenten geldt een voorfinancieringsregeling voor kostbare restauraties van grote objecten, als kerken en kastelen. Particuliere organisaties die op provinciaal niveau ijveren voor behoud van monumenten, worden eveneens gesteund.

Daarnaast beheert de provincie voor 29 gemeenten een rijkssubsidiebudget.

Huidig financieel instrumentarium (begroting 1999)

Krediet instandhouding monumenten *	f 1.527.350,-
Extra storting voor financieringsfonds	f 50.000,- (i)
Bouwhistorisch onderzoek	f 25.000,- (i)
Monumentenwacht	f 689.500,-
Jaarlijks subsidie SDUM **	f 38.150,-
Ondersteuning monumentenzorg p.i. (Federatie)	f 164.400,-
Provinciale commissie Bond Heemschut	f 2.500,- +
totaal	f 2.511.850,-

* voor f 53.000,- daarvan zie hoofdstuk IX

** daarnaast is er een subsidie 'in natura': een medewerker van de provincie voert technisch werk uit voor de SDUM

Reguliere Brm-budget (rijks gelden die niet via de provinciale begroting lopen):

categorie woonhuizen boerderijen	f 1.105.000,-
categorie religieuze gebouwen	f 610.000,-
categorie overige monumenten	f 630.000,-

De lange, rijke geschiedenis van de provincie Utrecht heeft een omvangrijk en gevarieerd monumentenbestand opgeleverd. Er zijn erbij van internationale allure, zoals het Rietveld-Schröderhuis van architect Gerrit Rietveld uit 1924, de Nieuwe Hollandse Waterlinie, een verdedigingslinie uit de 19e eeuw, de 17e en 18e eeuwse buitenplaatsen langs de Vecht, de 19e eeuwse landgoederen in de Stichtse Lustwarande en de kastelen langs de Langbroekerwetering.

Monumenten

Introductie

De provincie draagt actief bij aan behoud en beheer van de schat aan monumenten binnen haar grenzen. Daarbij hanteert zij als uitgangspunt dat het erfgoed niet onder een glazen stolp terecht mag komen. Monumenten maken onderdeel uit van de leefomgeving, waaraan tijdens een continu proces, nieuwe waarden worden toegevoegd en andere verdwijnen. Daarbij is de laatste jaren een ontwikkeling gaande van behoud van individuele monumenten naar kwaliteitszorg voor monumenten in hun context: complexen, structuren, historische stads- en dorpsgezichten. Deze ontwikkeling heeft het economische tij mee. De monumentenzorg profiteert van de economische groei in de laatste jaren en tegelijkertijd wordt de economische impuls die van restauraties en onderhoud uitgaat, onderkend.

De provinciale bemoeienis met monumentenzorg vloeit allereerst voort uit de Monumentenwet. Op grond daarvan adviseert de provincie het rijk bij plaatsing op - of afvoering van - de rijksmonumentenlijst en de gemeenten bij wijziging van rijksmonumenten buiten de bebouwde kom. Een andere wettelijke taak is het beheer van het rijkssubsidiebudget voor 29 gemeenten. Daarnaast voert de provincie een eigen beleid, waarmee de goede staat van monumenten actief wordt bevorderd.

Een monument wordt nog vaak geassocieerd met eeuwenoude gebouwen: een kasteel, al dan niet als ruïne, een grachtenhuis. Monumenten zijn echter van alle tijden, zij het altijd ouder dan 50 jaar. De afgelopen jaren heeft de provincies veel tijd en energie gestoken in het MIP, het Monumenten Inventarisatie Project, dat door het rijk is geëntameerd.

De jongere bouwkunst 1850-1940 en 1940-1960

Het MIP had voornamelijk betrekking op de inventarisatie van objecten uit de periode 1850-1940, maar de provincie Utrecht heeft als enige ook de bouwkunst van voor 1850 geïnventariseerd. Deze objecten zijn in een computerbestand opgenomen, voorzien van een beschrijving, een opsomming van gebruikte bouwmaterialen, bouwtype, bouwjaar en architect.

Een klein deel van het MIP-bestand (ongeveer 7% van de geïnventariseerde objecten van de jongere bouwkunst) is tussen 1994 en 1999 via het MSP voorgedragen als rijksmonument. Daarnaast worden 8 gebieden als beschermd stads- en dorpsgezicht aangewezen. Het totaal zal een uniek overzicht geven, dat op eenvoudige wijze actueel kan worden gehouden. Het bestand maakt talrijke zoekacties en zoekcombinaties mogelijk.

Een volgend inventarisatieproject zal zich richten op de Wederopbouw-architectuur. De Rijksdienst Monumentenzorg bereidt op dit moment de inventarisatie voor van de naoorlogse wijken, gebouwd tussen 1945 en 1960. De architectuur uit de jaren '50 ontleent haar waarde aan de stedenbouwkundige opzet van de wijken, die zich kenmerken door bebouwing en openheid.

1. Gebiedsgerichte monumentenzorg

Wij willen de komende periode meer de nadruk leggen op het behoud, beheer en ontwikkeling van monumenten in hun brede context.

De Cultuur Historische Hoofdstructuur (CHS), die nu nog in ontwikkeling is, omvat verschillende opmerkelijke gebieden. Dit zullen onder andere de Belvédèregebieden (Hoofdstuk III) zijn, maar ook gebieden als de Grebbelinie, de landgoederenreeks onder Amersfoort (den Treek en de Boom) en de polder Eemnes in relatie met de boerderijstrook aan de Wakkerendijk.

Voor het behoud en beheer van deze gebieden inclusief hun monumenten, zullen wij een beleidsvisie formuleren, op grond waarvan een meer gebiedsgerichte en projectmatige aanpak binnen handbereik ligt.

In het bijzonder zullen wij een omvattend project voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie starten. Met de Nieuwe Hollandse Waterlinie (NHW), waarvan het grootste deel door de provincie Utrecht loopt, hebben wij een monument van wereldformaat. Ook is het een monument waar essentiële provinciale beleidstaken samenkomen: naast monumentenzorg, spelen aspecten als waterhuishouding, natuur en toerisme een belangrijke rol in de ontwikkeling van het integraal beleid. In dit integrale kader passen ook werkgelegenheidsprojecten op de forten, zoals herstelwerkzaamheden aan gebouwen en het onderhoud van de vegetatie. Hiermee kan in de nabije toekomst worden begonnen.

De 19e eeuwse verdedigingslinie NHW staat op de nominatie om voorgedragen te worden op de UNESCO-werelderfgoedlijst, terwijl de Rijksdienst voor de Monumentenzorg het gebied als beschermd grootschalig gezicht wil aanwijzen. Mede hierdoor verdienen de behoud- en beheersimplicaties van de linie onze bijzondere aandacht.

Voor een, de gehele linie omvattend beheersproject laten wij in eerste instantie onderzoeken of beheer op deels commerciële grondslag haalbaar is. In onze optiek biedt de NHW de mogelijkheid hiertoe, mits een breed draagvlak kan worden geschapen. Het aantal betrokkenen is aanzienlijk: een grote groep (particuliere) eigenaren, 5 provincies en 28 gemeenten.

Het Bestuur Regio Utrecht (BRU) en de provincie laten in 1999 een gebiedsverkenning opstellen, die als basis kan dienen voor plannen betreffende herstel en ontwikkeling van de ruimtelijke samenhang van het Utrechtse deel van de linie. De gebiedsverkenning kan in een later stadium richting geven aan toekomstige ontwikkelingen en is in dat opzicht ook een handreiking aan de gemeenten bij de ontwikkeling van nieuwe bestemmingsplannen.

Op grond van de onderzoeken zullen wij met meer uitgewerkte, ook financiële, voorstellen komen. Om deze reden worden de extra middelen voorlopig als PM post opgenomen. Om deze plannen voor te bereiden en (deels) uit te voeren zal er naar onze inschatting extra formatie (0,5 fte) bij moeten komen.

Voortvloeiend uit bovengenoemde studies willen wij ook voor de Grebbelinie en de Romeinse Limes, onze andere historische verdedigingslijnen in de provincie, samenhangende gebiedsvisies gaan ontwikkelen.

Daarnaast wordt gedacht aan een restauratieproject van de Piramide van Austerlitz. In 2004 is dit opmerkelijke monument 200 jaar oud. Het verkeert nu in enigszins verwaarloosde staat en bevindt zich in een "verrommelde" omgeving. In het kader van een integraal beleid worden de restauratie van de piramide en de aanpak van de omgeving ondersteund. Het streven is om samen met de eigenaar, de gemeente en Staatsbosbeheer een inrichtingsplan te ontwikkelen waarin de cultuurhistorische waarden tot hun recht komen. De restauratie van de Piramide zelf kan uit het bestaande krediet worden ondersteund. Voor het opknappen van het direct omringende gebied

zullen wij ook zoeken naar financiële bijdragen van elders. De provinciale bijdrage aan dit project wordt voorlopig als PM post meegenomen.

Waar wij ons de komende periode ook op willen gaan richten zijn de Industriële Monumenten, die sinds het jaar van het Industriële Erfgoed in 1996 terecht flink in de belangstelling staan. Ter versterking van de relatie cultuur-natuur tenslotte zullen wij de mogelijkheden nagaan om oude kerkenpaden en landschapsparken beter te ontsluiten en waar nodig te herstellen. In samenwerking met direct betrokkenen en met organisaties zoals het Landschapsbeheer Utrecht, komen concretere plannen op tafel.

Ook de categorie boerderijen krijgt onze aandacht. De agrarische bebouwing, al dan niet met beschermde status, drukt een groot stempel op het agrarische cultuurlandschap. Tal van boerderijen zullen hun agrarische functie verliezen. Nagegaan moet worden welke mogelijkheden er zijn voor een passende herbestemming.

2. Stimulering behoud en beheer

Wij willen, met enkele accentverschuivingen, het huidige beleid voortzetten.

* *Besluit Restauratie Rijksmonumenten 1997 (Brrm)*

Het Brrm kent budget houdende en niet-budget houdende gemeenten. Een budget houdende gemeente heeft meer dan 100 rijksmonumenten (Amerongen, Amersfoort, Loenen, Maarssen, Oudewater, Utrecht en Wijk bij Duurstede). De provincie beheert overeenkomstig de regeling het restauratiebudget voor 29 zogeheten niet-budget houdende gemeenten. De restauratieprojecten dienen bij de gemeenten aangemeld te worden. Op grond daarvan wordt het Provinciaal Restauratie Uitvoeringsprogramma opgesteld (Prup). Als voorwaarde voor plaatsing op het Prup geldt dat een restauratieplan en -begroting een jaar voor aanvang van de restauratie gereed moet zijn.

Uitvoering van het Brrm 1997

Als de aangemelde restauratieprojecten het beschikbare budget te boven gaan, is selectie nodig. Bij het opstellen van het Provinciaal Restauratie Uitvoeringsprogramma kan in dat geval gebruik worden gemaakt van de volgende criteria: bouwkundige staat en urgentie van een restauratie; het dekkingsplan voor het niet-gesubsidieerde deel van de restauratiekosten; de cultuurhistorische waarde in ruimtelijk verband; bestemming na restauratie en de mate waarin het onderhoud dan is gegarandeerd; evenwichtige spreiding van de budgetten over de provincie in relatie tot de restauratiebehoefte.

* *Provinciale subsidies*

Met behulp van het Monumentenkrediet bevordert de provincie actief dat monumenten in goede staat geraken of blijven. Dit stimuleringsbeleid wordt goeddeels gehandhaafd. De richtbedragen voor de verschillende onderdelen van het krediet vragen om bijstelling. Verder willen wij bij gelijkwaardige subsidieaanvragen voorrang gaan verlenen aan objecten in een CHS-gebied. Voor een aantal activiteiten is de afgelopen jaren nauwelijks of geen beroep op het krediet gedaan. Het betreft de voorfinanciering bij calamiteiten (richtbedrag f 200.000,-) en de subsidiëring van specifieke zaken, zoals het nemen van brandpreventie, bliksemgeleiding, bestrijding van hout-borende insecten of het toegankelijk maken voor minder validen (richtbedrag f 106.000,-). In de

meeste gevallen kan een beroep worden gedaan op rijksregelingen of de bestaande voorfinancieringsregeling. Wij zullen deze activiteiten daarom niet meer subsidiëren en het geld verschuiven naar de hieronder vermelde deelkredieten a. c. en d. Dit zal te zijner tijd in een voorstel tot wijziging van het Besluit monumentenzorg en archeologie provincie Utrecht 1996 worden opgenomen.

Vier compartimenten van het Monumentenkrediet blijven bestaan. Het gaat om:

a) Voorfinanciering rijkssubsidie (richtbedrag f427.500,-)

Sedert 1990 heeft de provincie met ruim 13 miljoen gulden 44 grote restauratieprojecten aan rijksmonumenten voorgefinancierd in gemeenten met een Brrm-budget van minder dan f250.000,-. Op termijn vloeien de gelden weer terug naar de provincie. Het richtbedrag willen wij verhogen met de eerder genoemde f200.000,-.

b) Onderhoud molens (richtbedrag f47.000,-)

In de afgelopen jaren zijn gemiddeld 17 projecten gesubsidieerd, waarmee in een duidelijke behoefte wordt voorzien. Om de afhankelijkheid van subsidies te verkleinen willen wij met de Stichting De Utrechtse Molens, die 21 molens bezit, overleggen over alternatieve bronnen van inkomsten. Wij zijn ons er van bewust dat het voor deze categorie monumenten niet mogelijk zal zijn een kostendekkend beheer te realiseren.

c) Restauratie gemeentelijke monumenten en objecten

Dit deelbudget geldt alleen monumenten in gemeenten met een Brrm-budget lager dan f250.000,-. Om het gemeentelijk monumentenbeleid verder te stimuleren willen wij afstappen van de huidige percentuele bijdrage. In plaats daarvan komt een provinciaal subsidie gelijk aan dat van de gemeente, tot een maximum van f20.000,- per restauratieproject.

In navolging van ontwikkelingen op rijksniveau houden wij de mogelijkheid open om in de toekomst ook het onderhoud van monumenten te subsidiëren. Het rijk streeft ernaar de rijksregelingen voor restauratie en onderhoud bij elkaar te voegen.

Het richtbedrag voor dit deelkrediet en het hierna onder d) te noemen deelkrediet samen is f665.400,-. Dit bedrag willen wij aanvullen met de eerder vermelde f106.000,-.

d) Groene elementen op buitenplaatsen en landgoederen

Niet het monument, maar zijn omgeving krijgt hier aandacht. Het gaat om incidentele subsidies voor restauratie en reconstructie van elementen als waterpartijen, paden, tuinen en parken. Wij willen deze regeling verbreden met de historisch-geografische kwaliteit buiten de landgoederen: kerkenpaden, vaarten, zichtlijnen, windsingels, bosschages. Deze elementen moeten uiteraard wel in relatie staan met een buitenplaats of landgoed. Afstemming met regelingen als de Bijdrageregeling kleine landschapselementen is nodig. Zodra de CHS beschikbaar is kan de verbreding worden doorgevoerd. Volgens onze inschatting is hiervoor f50.000,- extra nodig.

* Het Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing (ISV)

Een klein gedeelte van de provinciale fondsen stads- en dorpsvernieuwing werd tot nu toe gereserveerd voor subsidies woonhuismonumenten. Slechts een enkele gemeente heeft een beroep op dit geld gedaan. In 2000 gaat een nieuwe regeling van start, het Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing (ISV), waarbij ook een plaats wordt ingeruimd voor woonhuismonumenten. Bij het ISV speelt de cultuurhistorische waarde als kwaliteitsaspect van de stedelijke leefomgeving een belangrijke rol. De uitvoering van de ISV-regeling en de toewijzing van subsidiegelden voor monumentenzorg worden daarom op elkaar afgestemd.

* *Bouwhistorisch onderzoek*

Op dit moment worden de wenselijkheid van en mogelijkheid tot stimulering van bouwhistorisch onderzoek nagegaan. Bouwhistorisch onderzoek voorafgaand aan restauratie is van belang om te voorkomen dat bij de restauratie authentieke waarden verloren gaan. De ervaringen, onder meer in de gemeente Utrecht, zijn positief. Meer uitgewerkte, ook financiële, voorstellen volgen. Om deze reden worden de extra middelen voorlopig als PM post opgenomen.

3. Monumentenzorg door het particulier initiatief

Wij blijven steun geven aan provinciaal opererende organisaties.

Een aantal particuliere organisaties in de provincie maakt zich sterk voor behoud en hergebruik van bepaalde typen monumenten: de Stichting De Utrechtse Molens (SDUM), de Boerderijstichting Utrecht, Stichting Utrechtse Kastelen, de Utrechtse Stichting voor Industrieel Erfgoed (USINE) en de Fortenstichting Utrecht. Deze organisaties spelen een belangrijke rol op het vlak van cultuurbehoud, omdat zij functies vervullen zoals die van waakhond en signalering, van voorlichting en beheer van objecten. Met uitzondering van de Fortenstichting en USINE, ontvangen zij een vast jaarlijks subsidie voor verschillende taken. Dat gebeurt niet rechtstreeks maar via de Federatie Stichts Cultureel Erfgoed, die namens deze stichtingen het werk voorbereidt en uitvoert. De SDUM ontvangt bovendien een rechtstreeks subsidie.

De taken die nu worden gesubsidieerd, blijven in de komende jaren van belang. Wel zal meer de nadruk op onderlinge samenwerking gelegd worden. Daarom willen wij USINE en de Fortenstichting laten participeren in de Federatie. Dit brengt meer administratieve ondersteuning en uitvoerende activiteiten met zich mee. Volgens onze inschatting is hiervoor f80.000,- extra nodig. Wat de toekomstige organisatiestructuur voor het totaal aan particuliere instellingen betreft: die staat centraal in hoofdstuk X.

De SDUM kan voor technische zaken een beroep doen op een medewerker van de provincie. Deze situatie willen wij voorlopig voortzetten. Tegen de tijd dat de betrokken medewerker met pensioen gaat, zullen wij ons beraden op alternatieven voor dit subsidie 'in natura'.

De Provinciale commissie Bond Heemschut ontvangt tot nu toe jaarlijks f2.500,-. Deze bijdrage wordt voortgezet.

Binnen het Monumentenkrediet blijft een richtbedrag van f39.200,- beschikbaar voor uiteenlopende projecten van de genoemde en andere particuliere organisaties. Hieronder vallen bijvoorbeeld "Het jaar van de Boerderij 2003" en diverse publicaties.

De laatste particuliere stichting die wij hier noemen, neemt in het monumentenbeleid een vooraanstaande plaats in. De Monumentenwacht is bij uitstek het instrument voor preventief beheer van monumenten. In de afgelopen 25 jaar heeft de organisatie (landelijk en provinciaal) een niet meer weg te denken plaats binnen de monumentenwereld verworven. Het doel van de Monumentenwacht is door middel van regelmatige inspecties en stimulering van regelmatig onderhoud, restauraties van het monument te voorkomen of in ieder geval uit te stellen.

Naast het directe subsidie van ruim f700.000,- ontvangt de Monumentenwacht een indirecte bijdrage via de Federatie Stichts Cultureel Erfgoed, waar de administratie is ondergebracht. In de afgelopen jaren is de Monumentenwacht (meer) marktgericht gaan werken. Zo heeft de Monumentenwacht in een aantal gemeenten de eerste behoeftebeoordeling, die volgens de Brm-1997 elke vier jaar gemaakt moet worden, uitgevoerd. Volgens ons zijn meer marktinkomsten mogelijk, waardoor uitbreiding van het aantal inspectieteams niet automatisch tot verhoging van het provinciale subsidie hoeft te leiden. Daarom worden voorlopig geen extra bijdragen geraamd.

4. Steunfuncties

Wij kiezen voorlopig niet voor een afzonderlijk steunpunt monumentenzorg. De steunfuncties die nodig zijn worden deels in eigen huis uitgevoerd, deels opgedragen aan het veld.

Op rijksniveau streeft men sinds 1995 naar een netwerk van decentrale steunpunten voor de monumentenzorg. Doel van de steunpunten is dat zij gemeenten en andere bij de (gebiedsgerichte) monumentenzorg betrokken instanties structurele hulp bieden bij de beleidsontwikkeling en -uitvoering. Tijdens de eerste, experimentele fase zijn vier modellen beproefd: het provinciale model (Drenthe), het particuliere model (Limburg), het deconcentratie model (Noord-Brabant) en het gemeentelijke model (Midden-Holland). De resultaten zijn wisselend.

Vaste, rechtstreekse contacten tussen de verschillende overheden, zowel bestuurlijk als ambtelijk, zijn erg belangrijk. Het gaat om informatie-uitwisseling, ondersteuning en beleidsafstemming. Deze contacten zijn in de provincie Utrecht goed geregeld. Het Regulier Overleg Monumenten Ambtenaren (Roma) en het Planoverleg tussen de Rijksdienst voor de Monumentenzorg (RdMz), de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) en de provincie Utrecht zijn voorbeelden hiervan.

Ons standpunt luidt vooralsnog dat de beleidsafstemming en de daarop gerichte ondersteuning van gemeenten een zaak is van de provincie zelf. Wij willen daarom het Roma en het Planoverleg voortzetten. Het laatstgenoemde wordt in samenspraak met de betrokken partners meer gestructureerd.

De roep om één aanspreekpunt te vormen wordt echter sterker. Binnen de provincie komen drie organisaties in aanmerking om een dergelijk aanspreekpunt te vormen: de Provinciale Utrechtse Welstand Commissie (PUWC), de Federatie Stichts Cultureel Erfgoed (FSCE) en de provincie zelf. Wij verwachten dat in de komende periode een vorm van een steunpunt zal ontstaan. Welk model uiteindelijk wordt gekozen zal in grote mate afhangen van de verdere ervaringen van de Steunpunten die nu in werking zijn, en van de bereidwilligheid van de partijen in de provincie Utrecht om aan een steunpunt deel te nemen.

Huidig beleid in kort bestek

Het provinciaal beleid voor de archeologische monumentenzorg is er in de eerste plaats op gericht waardevolle archeologische vindplaatsen te behouden in de bodem (in situ). Waar dat niet mogelijk is, wordt ernaar gestreefd de gegevens uit de bodem te documenteren. Dat gebeurt meestal door het uitvoeren van een opgraving. De provincie hanteert daarbij, vooruitlopend op de implementatie van het verdrag van Malta, het principe dat de verstoorder betaalt. Staand beleid is dat de provincie 1% van de plankosten voor aanleg van provinciale wegen beschikbaar stelt voor archeologisch onderzoek.

Huidig financieel instrumentarium (begroting 1999)

krediet voor archeologisch bodemdepot	f	62.500,-
krediet voor (nood)onderzoek	f	92.200,-
Archeologische Monumentenwacht	f	10.000,- +
totaal	f	164.700,-

De bodem van de provincie Utrecht is rijk aan archeologische informatie. Uit alle archeologische perioden, van het Paleolithicum (of oude Steentijd, tot ca. 8.000 v. Chr.) tot de Nieuwe tijd (na 1500 na Chr.), zijn sporen aanwezig. Voor een groot deel zijn deze sporen niet zichtbaar. Ze liggen verborgen in de bodem. Het gaat onder meer om de resten van dorpen, wegen, begraafplaatsen en militaire versterkingen. Ze bevatten allemaal gegevens over ons verleden. Sommige archeologische objecten zijn wel zichtbaar. Op de Utrechtse heuvelrug zijn bijvoorbeeld grafheuvels te vinden en oude akkersystemen (Celtic Fields) en in de Langbroekerwetering en ten westen van Utrecht liggen veel kasteelterreinen met grachtstructuren en bouwresten. Speciale vermelding verdient de Romeinse Limes, de noordelijke grens van het Romeinse rijk, die van oost naar west door de provincie loopt.

Archeologie

Introductie

Er zijn veel archeologische vindplaatsen in Utrecht. Enkele honderden vindplaatsen zijn van zeer hoge waarde en zijn of worden daarom wettelijk beschermd.

De archeologische vindplaatsen (sites) en vondsten beschouwen wij als bron van ons besef van historische continuïteit en als bron van inspiratie voor inrichting van onze leefomgeving. Archeologische monumentenzorg richt zich op het registreren, inventariseren, waarderen en selecteren, beschermen en opgraven en vervolgens het beheren ervan. Dit is een cyclisch proces dat doorgaans in gang wordt gezet naar aanleiding van ruimtelijke plannen, zoals streek- en landschapsplannen, bestemmingsplannen, ontgrondingsplannen, plannen in de toeristisch-recreatieve sfeer.

In tegenstelling tot wat vaak wordt gedacht gaat het bij archeologie vaker om lokaliseren dan om opgraven. De beste plaats om archeologische waarden te behouden is de bodem. De bodem is als het ware een archief met informatie over onze vroegste geschiedenis. Dit bodemarchief kan echter maar één keer worden bekeken. Graaft men een vindplaats op, dan verdwijnt de informatie die de bodem ons levert voorgoed en resten ons alleen de gevonden voorwerpen en de opgravingsdocumentatie.

Zowel de sites als de roerende goederen moeten zorgvuldig worden beheerd. Wij zoeken ook naar mogelijkheden om deze en de context waarin ze hebben bestaan voor iedereen zichtbaar te maken en het verhaal erbij te vertellen.

Het centrale thema in de archeologische monumentenzorg van de laatste jaren is het Verdrag van Malta, dat vergaande gevolgen heeft voor onze omgang met de bodem.

Het verdrag van Malta

Het verdrag van Malta, in 1992 gesloten in de plaats Valetta, is het 'Europees Verdrag inzake de bescherming van het archeologisch erfgoed'. Essentiële elementen voor de Nederlandse wetgeving zijn: ten eerste de eis dat er vroegtijdig moet worden overlegd over opname van archeologische belangen in de planvorming en dat er tijd moet worden gegeven voor onderzoek; ten tweede het principe dat de veroorzaker (de verstoorder) moet betalen. Dit betekent dat de instantie of persoon die ergens werkzaamheden wil uitvoeren die de bodem zullen roeren, verplicht is te betalen voor archeologisch onderzoek. Hiermee kunnen grote bedragen zijn gemoeid. In 1998 is de Rijkswet tot goedkeuring van het Verdrag van Valetta van kracht geworden. Op grond hiervan wordt het verdrag in ons land uitgevoerd. Mogelijk gebeurt dit gefaseerd, waarbij het in eerste instantie van toepassing is op wettelijk beschermde archeologische monumenten en op gebieden met een verplichte milieueffectrapportage.

De provinciale bemoeienis met archeologische waarden vloeit onder meer voort uit de Monumentenwet, op grond waarvan de provincie adviseert over vergunningsaanvragen voor werkzaamheden op wettelijk beschermde archeologische monumenten. Daarnaast vindt er bijvoorbeeld inbreng van archeologische waarden plaats bij (de goedkeuring van) gemeentelijke bestemmingsplannen (Wet op de Ruimtelijke Ordening).

Het provinciaal beleid reikt echter verder dan wettelijke verplichtingen. In het Cultuurconvenant 1997-2000 met het ministerie van OCW neemt de provincie ook de verantwoordelijkheid op zich voor:

- Duurzaam behoud van archeologische waarden, waarbij behoud ter plekke voorop staat;
- Standaard opnemen van archeologische waarden in gebiedsgerichte plannen, waaronder plannen in het kader van de ruimtelijke ordening;
- Registreren en beheren van bodemvondsten in het provinciaal depot voor bodemvondsten en opzetten van een Provinciaal Archeologisch Centrum;
- Realiseren van afdoend beheer voor vindplaatsen waarvoor een beschermingsmaatregel is uitgevaardigd;
- Besluitvorming over behoud van het archeologisch erfgoed op provinciaal niveau.

Het rijk heeft zich voorgenomen archeologische monumentenzorg op nationaal niveau uit te voeren. De Rijksdienst Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) is verantwoordelijk voor de uitvoering en handhaving van de Monumentenwet en heeft, net als enkele gemeenten en Universiteiten, opgravingsbevoegdheid. In de provincie Utrecht hebben de gemeenten Utrecht en Amersfoort opgravingsbevoegdheid.

De laatste jaren wordt landelijk en in IPO-verband veel aandacht gegeven aan een heldere taakafbakening tussen de drie overheden, uitgaande van een gezamenlijke verantwoordelijkheid en zorgplicht voor het cultureel erfgoed. We willen met de taakafbakening bereiken dat er complementair wordt gewerkt. Dit staat uiteraard niet los van de noodzaak van verandering van het gehele archeologische bestel door de implementatie van het verdrag van Malta.

1. Archeologie in ruimtelijke plannen

Ons beleid tot integratie van archeologische waarden in de ordening van de ruimte wordt voortgezet. Wij gaan ons concentreren op gebieden in de Cultuurhistorische Hoofdstructuur met een duidelijke samenhang tussen vindplaatsen en het (ook stedelijke) landschap.

Het belang van archeologische waarden in ruimtelijke planvorming heeft al geruime tijd onze aandacht. Dit betekent tijdig overleg, informeren en adviseren. De provincie beschikt daartoe over diverse archeologische informatie en kaartmateriaal.

Bij het afwegen van belangen in het ruimtelijk beleid zal, zoals verwoord in hoofdstuk III, de Cultuurhistorische Hoofdstructuur (CHS) als één van de uitgangspunten gelden. Onderdelen daarvan zijn de Archeologische Monumentenkaart (AMK) en de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW).

De provincie is samen met de ROB verantwoordelijk voor het bijhouden van de AMK. Wij voeren thans overleg met de ROB over de meest geschikte vorm van beheer. De waarde van de AMK staat of valt met de actualiteit ervan. De AMK en het landelijke datasysteem ARCHIS, dat de ROB beheert, zijn communicerende vaten. De communicatie zal worden verbeterd. Wij streven er naar dat zowel ARCHIS als de AMK on-line bereikbaar zijn zodat snelle informatie-uitwisseling over vindplaatsen en vondsten in de provincie mogelijk wordt. Verder zullen wij nagaan hoe een archeologisch (documentair) informatiesysteem (AIS) van vindplaatsen kan worden ontwikkeld; hiermee sluit de provincie aan bij actuele ontwikkelingen in de moderne media en informatiewetenschap.

Duidelijkheid over de aanwezigheid van archeologische vindplaatsen (door registratie en inventarisatie) en inzicht in het belang ervan (door waardering en selectie) zijn cruciaal voor het verkrijgen van medewerking van iedereen die zich met plannen bezighoudt.

Communicatie met het rijk, de gemeenten en particulieren over plannen waarin archeologische waarden aanwezig zijn, wordt daarom intensief voortgezet. Daarbij combineren wij het principe van 'de verstoorder betaalt' met de gezamenlijke verantwoordelijkheid van alle betrokkenen bij het behoud van het erfgoed.

De prioriteiten laten zich straks aflezen uit de CHS. Wij willen ons vooral richten op gebieden waar de relatie tussen vindplaatsen en de landschappelijke en stedelijke ontwikkeling zichtbaar is of zichtbaar gemaakt kan worden. Nader onderzoek moet worden op welke wijze behoud en beheer in deze gebieden vormgegeven kan worden.

2. Beschermen of opgraven?

In het kader van de verwachte verandering van het archeologische bestel willen wij een grotere provinciale bemoeienis met behoud, in het bijzonder wat betreft beslissingsbevoegdheid, inventarisatie en waardering. Het contact met gemeenten zullen wij intensiveren.

Met een succesvolle implementatie van het Verdrag van Malta hangt een verandering van het archeologisch bestel en een wijziging van de huidige Monumentenwet samen. In de gewijzigde Monumentenwet zal de opgravingsbevoegdheid worden veranderd. Waarschijnlijk wordt er een splitsing aangebracht in een beslissingsbevoegdheid en een uitvoeringsbevoegdheid. Beslissingsbevoegdheid wordt gelegd bij de overheden. Zij krijgen hiermee een zogenaamde archeologische zorgplicht, die inhoudt algemene verantwoordelijkheid en informatieplicht. (Markt)partijen die aan bepaalde kwaliteitseisen voldoen, kunnen uitvoeringsbevoegdheid verkrijgen.

Wij willen beslissingsbevoegdheid verkrijgen over het beschermen of opgraven van archeologische vindplaatsen binnen de provinciegrenzen. Dat is belangrijk om de zorgplicht voor ons erfgoed op provinciaal niveau vorm te kunnen geven. Gemeenten zullen worden gestimuleerd om archeologische monumenten op de gemeentelijke monumentenlijst te plaatsen.

De uitvoering van inventarisaties, vindplaatswaarderingen en opgravingen - het laatste zodra dat geregeld is in de Monumentenwet - kunnen door uitvoeringsbevoegden in de markt worden verricht. Gebiedsinventarisaties en vindplaatswaarderingen voor de AMK en als aanvulling van de CHS, en de zogenaamde noodopgravingen willen wij zelf uitvoeren of coördineren.

* *Archiefonderzoek*

Het bodemarchief en het 'bovengrondse' archief kunnen complementaire informatie opleveren. Tot nu is geen systematisch archiefonderzoek ingezet. Wij zullen nagaan op welke wijze archiefonderzoek kan bijdragen aan onze kennis van waardevolle archeologische terreinen. Te denken valt aan aanwijzingen voor oude woonplaatsen, oude wegen- en bebouwingsstructuren, kerken en kerkgeschiedenis.

* *Noodopgraving en inventarisatie en waardering*

Er is een krediet van f92.200,- voor noodopgraving, informatievoorziening, restauratie van vondsten voor expositie en vergelijkbare acties.

Noodopgraving betreft de waarneming of opgraving van onverwachte, tevoren niet bekende en ongeplande vondsten die snel gereed moet zijn. Vaak moet voor dit soort projecten werkzaamheden worden onderbroken, bijvoorbeeld de bouw. Nog niet duidelijk is op welke wijze daar in de toekomst in het kader van het verdrag van Malta mee om zal worden gegaan. We streven voorlopig naar (mede-)financiering door betrokken partijen.

In het licht van het onderhoud van de AMK en de CHS rekenen wij inventarisatie en waardering tot ons werkterrein. De hierboven beschreven ontwikkelingen dwingen tot meer activiteit op dit vlak. Dit vergt meer middelen dan in de voorgaande jaren werden ingezet. Een verhoging van het krediet met f50.000,- speciaal voor inventarisatie en waardering achten wij noodzakelijk. Voor noodopgraving is geen extra geld nodig, aangezien we hebben ervaren dat, vooruitlopend op het verdrag van Malta, 'de verstoorder' inmiddels meestal meebetaalt.

Voor de uitvoering van het toekomstige archeologiebeleid, gekoppeld aan een beslissingsbevoegdheid, moet de provincie straks kunnen aangeven welke vindplaatsen in aanmerking komen voor bescherming en welke voor opgraving. Bovendien moeten wij dan ook aangeven aan welke voorwaarden onderzoek (inventarisatie, waardering en opgraving) moet voldoen en daarop toezien. Om zo objectief mogelijk te selecteren zullen wij provinciaal selectiebeleid formuleren. Bij selectie is het inzicht belangrijk dat buiten de individuele archeologische monumenten ook zeer belangrijke informatie ligt. Bescherming van grotere gebieden, bijvoorbeeld met behulp van de natuurbeschermingswet (bescherming van historische landschappen), is dan aan de orde. De uiteindelijke verantwoordelijkheid en werkwijze van de provincie in dit selectie- en besluitvormingsproces zijn afhankelijk van de uiteindelijke vormgeving van het archeologisch bestel. Meer duidelijkheid, ook financieel, is er vanaf het jaar 2000 te verwachten. Om deze reden worden de extra middelen voorlopig als PM post opgenomen.

3. Beheren en inrichten

Wij stimuleren duurzaam behoud van archeologische vindplaatsen en wij willen oude structuren in het landschap zichtbaar maken. Verbetering van het depot bodemvondsten is onvermijdelijk.

* *Beheer en inrichting van vindplaatsen en hun omgeving*

Om tot duurzaam behoud van archeologische vindplaatsen te komen is het nodig maatregelen te treffen voor het beheer ervan. Behoud van vindplaatsen is echter niet het enige doel. De meerwaarde van de sites ligt in de herkenbaarheid of zichtbaarheid van ons verleden, onder en boven de grond. Nieuwe inzichten over beheer en inrichting van archeologische vindplaatsen worden momenteel vooral vanuit het rijksniveau (de ROB) ontwikkeld. In aansluiting daarop willen wij de fysieke bescherming van de sites sterker bevorderen. Dat vergt afspraken met de grote terreinbeherende instanties (Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Utrechts Landschap) en stedenbouwkundigen. Wij zullen onderzoeken of beheersovereenkomsten met eigenaren of terreinbeherende instanties kunnen worden gesloten. Voor het beheer van het bodemarchief worden op dit moment geen vergoedingen gegeven. Naar schatting is hiervoor jaarlijks f50.000,- nodig.

Op diverse fronten wordt de laatste jaren aandacht besteed aan de uitdaging om archeologische vindplaatsen in te bedden in stedenbouwkundige plannen. Wij vinden het van groot belang dat deze ontwikkeling wordt versterkt. Archeologie kan de inspiratiebron zijn voor de profilering van het speciale karakter van een wijk en kan een verbinding leggen naar het verleden (identiteit). Het gaat er om de kans aan te grijpen om bij de nieuwe inrichting van een stad of dorp het verleden te visualiseren. Dat kan op diverse manieren, variërend van de weergave van oude wegen, plattegronden en patronen en het geven van historische straatnamen, tot het plaatsen van een kunstwerk. In bijvoorbeeld de VINEX-locaties Leidsche Rijn en in Houten wordt volgens deze lijn gewerkt. De inrichtingsmogelijkheden voor archeologische vindplaatsen zijn uiteraard niet alleen interessant in het stedelijk gebied. Ook in het landelijk gebied zijn er mogelijkheden die wij willen stimuleren. Hier is te denken aan het zichtbaar maken van oude wegtracés, ontginningsstroken, kastelen, grafheuvels, 'Celtic Fields'.

* *Het Limesproject*

In 1997 is een gezamenlijk project opgezet van de provincies Utrecht, Zuid-Holland en Gelderland en de ROB: het Limesproject. Dit project betreft de noordelijke Romeinse rijksgrens door deze provincies, maar ook door Engeland en Duitsland en verder Europa in. Het doel van het project is te komen tot grotere bekendheid van de Limes en tot een functionele en verantwoorde inpassing van de Limes in de ruimtelijke ontwikkeling. In Utrecht zijn de verschillende castella van deze verdedigingslinie als archeologische monumenten nog steeds aanwezig in Woerden, Vleuten-de Meern, Utrecht, Bunnik en Wijk bij Duurstede (een locatie net over de provinciegrens). De Vinex-locaties blijken veel nieuwe informatie op te leveren. Zo werden in 1997 bij Vleuten de bijzonder goed geconserveerde resten van de Romeinse grensweg gevonden. Ongetwijfeld bevinden zich in de Limes-zone nog meer archeologische vindplaatsen uit de Romeinse tijd die samenhangen met de Limes.

Om behoud, beheer en inrichting van de Limes te realiseren is een bundeling van beleid, kennis en werkracht nodig. Wij zullen onderzoeken of er deelnamebereidheid is bij andere partners in Utrecht. Voor (mede-)financiering van beheer- en inrichtingsprojecten, ondersteunende publiciteit en communicatie is volgens onze inschatting jaarlijks f 80.000,- nodig. Omdat dit project niet binnen de bestaande formatie kan worden uitgevoerd, zal er naar onze inschatting de komende jaren extra formatie (0,5 fte) bij moeten komen.

* *Het provinciaal depot bodemvondsten*

Dit wettelijk verplichte depot is de opslagplaats voor alle vondsten die bij opgravingen in de provincie worden gedaan, met uitzondering van de gemeenten Amersfoort en Utrecht. Het huidige depot omvat twee locaties: een in de binnenstad van Utrecht en een in fort Rhijnauwen. De bewaaromstandigheden van beide zijn slecht, evenals de bereikbaarheid. Bovendien is het depot in alle opzichten te klein. Drastische verbeteringen zijn daarom noodzakelijk.

Daar komt bij dat naar verwachting de hoeveelheid vondsten de komende jaren flink zal toenemen; dit als gevolg van de vondsten in de VINEX-locaties en het verdrag van Malta. Dit vraagt om meer ruimte. Verder streven wij ernaar om in het depot een werkplek voor de amateur-archeologen in te richten, ter ondersteuning van het belang van samenwerking tussen beroepskrachten en vrijwilligers. Ook willen wij vindplaats- en opgravingsgegevens toegankelijk maken voor studiedoelinden en eventueel geschikt maken voor externe communicatie, bijvoorbeeld met een internetsite.

Bovendien zoeken wij naar een combinatie van de depotfunctie met een museale functie. Momenteel wordt een haalbaarheidsonderzoek verricht naar de realisatie van een zogeheten Provinciaal Archeologisch Centrum (PAC), dat bestaat uit (de basisvoorziening van) het provinciaal bodemdepot, een provinciaal archeologisch museum en eventueel een themamuseum. In hoofdstuk VI Museumbeleid gaan wij hier dieper op in.

Tot de eventuele realisering van een PAC moet het depot ruim genoeg zijn en voldoen aan de elementaire eisen van zorgvuldig beheer en de Arbo-wet. Daaraan ontbreekt het nu. Omdat een PAC nog enige tijd op zich laat wachten, willen wij nieuwe depotruimte huren om te ergste gebreken te verhelpen. Hiervoor is voorlopig jaarlijks naar verwachting f 50.000,- extra nodig. Om het depotbeheer goed uit te voeren zal er naar onze inschatting extra formatie (0,5 fte) bij moeten komen.

Voor de bouw en inrichting van het definitieve depot rekenen wij voorlopig op een incidentele investering van f 2 mln.

Landelijk wordt op het ogenblik gewerkt aan een depotbeheersysteem. Dat zal sterk bijdragen aan verbetering van het collectiebeheer, documentatie en informatie, uniformering van opgravings-

procedures, van bruikleentrajecten. Verdere mogelijkheden van de ICT staan dan open. Wij willen daarom aan dit systeem deelnemen.

Uit rijksgeld kunnen de eenmalige kosten van het systeem en de aanschaf van apparatuur worden gedekt. Het technisch onderhoud zal f12.000,- per jaar vergen en komt voor rekening van de provincie. Het belangrijkste is dat het systeem met gegevens wordt gevuld. Dat is een omvangrijk project, waarvoor de huidige formatie niet toereikend is. Daarom willen wij een project starten voor de gegevensinvoer. Hiermee is naar onze inschatting f200.000,- gemoeid. Omdat het hier over een collectie archeologica gaat, ligt koppeling aan het Museum Inventarisatie Project, MUSIP (hoofdstuk VI) voor de hand.

4. Archeologische monumentenzorg door particuliere organisaties

Wij continueren onze samenwerking met amateur-archeologen. De mogelijkheden voor inzet van de Archeologische Monumentenwacht worden nader onderzocht.

Amateur-archeologen zijn de 'oren en ogen' van de archeologiebeoefening in Nederland en vervullen als zodanig ook een belangrijke taak in de archeologische monumentenzorg. Zij dragen in grote mate bij aan inventarisatie, onderzoek en behoud van archeologische vindplaatsen en de verbreding van het draagvlak voor behoud van het cultureel erfgoed. Gelukkig zijn er ook in de provincie Utrecht veel vrijwilligers betrokken bij de archeologie. Wij hechten veel belang aan samenwerking met hen. Waar nodig leveren wij ondersteuning en advies. Meerdere amateurs hebben een collectie voorwerpen; aan het beheer hiervan geven wij speciale aandacht. Verder stimuleren we meer samenwerking tussen archeologische werkgroepen en samenhang in activiteiten.

Voor de fysieke bescherming van archeologische vindplaatsen zijn soms speciale vormen van beheer vereist. De gewenste bewaarcondities in de bodem stellen vaak bijzondere technische eisen. Wij willen daarom de Archeologische Monumentenwacht (laten) inschakelen voor het opstellen van archeologische beschrijvingen en beheersadviezen, op basis waarvan het vervolgbeheer en inrichtingsmaatregelen op verantwoorde wijze door anderen kunnen worden uitgevoerd. Het voor de Archeologische Monumentenwacht bestemde krediet van f10.000,- is vooral bedoeld voor het beheer van particuliere archeologische monumenten.

Huidig beleid in kort bestek

Het doel van het lopende beleid is actief bijdragen aan een vitaal en toegankelijk museumbestel. Dat gebeurt door middel van het museumconsulentschap, door middel van incidentele subsidies en door mede-instandhouding van enkele kasteelmusea. Het consulentschap staat onder auspiciën van de Stichting Ondersteuning Musea en is ondergebracht bij de Federatie Stichts Cultureel Erfgoed.

Huidig financieel instrumentarium (begroting 1999)

<i>museumconsulentschap</i>	<i>f</i>	<i>159.300,-</i>
<i>krediet collectiebeheer</i>	<i>f</i>	<i>120.000,-</i>
<i>krediet museale projecten</i> <i>(ook voor pr en presentatie)</i>	<i>f</i>	<i>150.000,-</i>
<i>exploitatiesubsidie Slot Zuylen</i>	<i>f</i>	<i>61.400,-</i>
<i>exploitatiesubsidie Kasteel Amerongen</i>	<i>f</i>	<i>127.600,-</i>
<i>exploitatiesubsidie Kasteelmuseum Sypesteyn</i>	<i>f</i>	<i>56.500,-</i>
<i>Conservator Amerongen/Zuylen (Federatie)</i>	<i>f</i>	<i>137.500,- +</i>
<i>totaal</i>	<i>f</i>	<i>812.300,-</i>

De provincie herbergt zo'n 45 musea. De collecties variëren van heel klein tot zeer groot, van streekhistorisch tot thematisch. Er is veel geschiedenis van plaats en streek te vinden, van Woerden tot Veenendaal, van Spakenburg tot IJsselstein. In sommige musea wordt de economische bedrijvigheid eruit gelicht, zoals in de Tabaksschuur in Amerongen en het Veenderijmuseum Vinkeveen. Hier geldt bij uitstek dat de provincie zich niet speciaal richt op de toppers, op het algemeen belang van het bijzondere, maar zeker ook op het bijzondere belang van het algemene, het dagelijks leven. Tezamen representeren deze, vaak bescheiden musea, de geschiedenis van de provincie. Tot die geschiedenis behoren ook de kastelen, waarvan een aantal als museaal huis of huiselijk museum is opengesteld. Hier vindt men de collectie 'wonen-op-stand'. Tenslotte zijn er musea met grote collecties, meestal thematische collecties; de meeste staan in de stad Utrecht. Het jongste museum is het Armandomuseum in Amersfoort. Het is tevens het enige dat geheel aan hedendaagse kunst is gewijd.

Musea

Introductie

De betrokkenheid van de provincie bij de 45 musea op haar grondgebied is grotendeels indirect. Het overgrote deel van de museale collecties berust bij particuliere instellingen. De meeste musea worden in stand gehouden door de gemeenten. De primaire overheidsverantwoordelijkheid voor musea ligt dan ook bij de gemeenten. Een handvol collecties van landelijk belang wordt, direct en indirect, door het rijk bekostigd: Universiteitsmuseum, Militaire Luchtvaartmuseum, Catharijneconvent, Nederlands Muntmuseum en Huis Doorn.

Alleen in het geval van de kasteelmusea Amerongen, Sypesteyn en Zuylen geeft de provincie een bijdrage in de exploitatie. Het accent in het provinciaal museumbeleid ligt op het bovenlokale, op het geheel van objecten en collecties. In het vervolg spreken wij van de collectie Utrecht.

1. De collectie Utrecht

Wij willen een vernieuwend beheer van de collectie Utrecht bereiken, een beheer dat wordt gekenmerkt door kwaliteit, selectief verzamelen, samenwerking en niet in de laatste plaats door gebruik van nieuwe communicatie- en informatietechnieken.

* Algemene ontwikkelingen

Musea zijn schatkamers - zonder collectie geen museum - en schatten moeten worden gekoesterd. De goede staat van collecties en een professioneel beheer ervan zijn van ouds her pijlers in het museumbeleid. In de afgelopen 10 jaar heeft men de noodklok geluid over het feit dat veel musea onvoldoende weten a) welke schatten zij bewaren, b) waarom en c) in welke staat ze verkeren. Begin jaren '90 werd daarom 'de collectie Nederland' geïntroduceerd en als stormvloedkering tegen verval het Deltaplan Cultuurbehoud.

Het begrip 'de collectie Nederland' is een belangrijke stap voorwaarts in het denken over musea. Het idee gaat uit van de waarde van objecten en collecties in de context van het totale openbare cultuurbezit. De collectie Nederland is dus geen optelsom van afzonderlijke collecties, maar geeft juist een beeld van collecties in hun samenhang - en dus ook met hun overlappingsen en lacunes. Op basis hiervan kunnen musea gaan samenwerken en objecten uitwisselen.

In het kielzog van de collectie Nederland hebben de nieuwe informatie- en communicatiemedia definitief hun intrede gedaan in de museumwereld. Het Netwerk Collectie Nederland (NCN) is een intranet, een gesloten computersysteem voor professionele gebruikers dat een platform wil zijn voor informatie en communicatie. Op internet vinden we initiatieven zoals Holland Museum en Kennisnet voor scholen en culturele instellingen (voorheen Edunet). Er bestaan verschillende systemen voor collectieregistratie. Inmiddels is de vereniging Digitaal Erfgoed Nederland DEN opgericht, een vereniging van musea, archieven, bibliotheken, organisaties op het gebied van monumentenzorg en archeologie en verwante instellingen. Het doel ervan is de toegankelijkheid van het culturele en wetenschappelijke erfgoed door middel van digitalisering te vergroten.

* *MUSIP en vervolgbeleid*

Het rijksbeleid voor de collectie Nederland heeft zich in de praktijk beperkt tot collecties van landelijk niveau. De meeste kleinere musea in ons land zijn daardoor buiten beschouwing gebleven. In 1996 is Utrecht als eerste provincie begonnen aan het provinciale deel van de collectie Nederland, de collectie Utrecht. Dat gebeurde door middel van het MUSIP, het Museum Inventarisatieproject. Doel ervan is het in kaart brengen van alle deelcollecties, hun omvang, kwaliteit en regionale betekenis. De Stichting Ondersteuning Musea (SOM) heeft samen met de Universiteit een databestand ontwikkeld, dat museum voor museum is ingevuld. Het project wordt breed gedragen: alle musea in de provincie werken eraan mee. Het bestand biedt tal van mogelijkheden om dwarsverbanden te leggen.

De eindrapportage van MUSIP staat op de rol. Het project trekt ook landelijk de aandacht. De Mondriaanstichting gaf een bijdrage in de ontwikkeling van het databestand en de eindrapportage. In een aantal andere provincies zal MUSIP binnenkort van start gaan. Als dat in alle provincies is gebeurd, zal de collectie Nederland compleet zijn.

Met het MUSIP is een type beleid ingezet dat de komende jaren wordt voortgezet. Uitgangspunt vormt niet het individuele museum, maar de samenhang tussen de collecties. Het MUSIP als project loopt ten einde en daarmee begint een nieuwe fase van vervolgbeleid. Het MUSIP-informatiebestand biedt daarvoor een schat aan gegevens.

Inmiddels loopt een onderzoek naar de stand van zaken rond de digitale objectregistratie in de Utrechtse musea. De nieuwe informatie- en communicatie technologie (ICT) speelt een belangrijke rol bij behoud en beheer van museale collecties, al dan niet in combinatie met publieksgerichte ICT. Naar wij begrijpen zal dit onderwerp één van de prioriteiten zijn in de volgende rijkscultuurnota. Ook in de provincie Utrecht verdient het gebruik van nieuwe media in musea prioriteit. In elk geval zal het MUSIP geïntegreerd moeten worden in het NCN of een vergelijkbaar netwerk.

Een tweede prioriteit gaat uit naar het landelijk Museumregister. Dit is een project van de Nederlandse Museumvereniging en het Landelijk Contact Museumconsulenten, een actie van de museale sector zelf tegen ondermaatsheid en beunhazerij. Noord- en Zuid-Holland zijn inmiddels begonnen met het aanmelden van 'erkende musea', hetgeen betekent dat die musea voldoen aan basiseisen zoals beleidsplan, registratie van de objecten in de collectie, openbare toegankelijkheid, gezonde financiën. De SOM zal opdracht krijgen om het project voor Utrecht op gang te brengen.

Voorbeelden van andere SOM-projecten zijn: conservering, brandbeveiliging, derde geldstroom, beleids- en collectieplanning en de depotsituatie bij de musea. Wat dat laatste betreft zullen wij aandacht vragen voor vernieuwende ideeën, zoals open depots en verantwoorde verhuur van objecten aan derden.

* *Middelen*

De uitvoering van het provinciaal museumbeleid geschiedt van ouds her langs twee wegen: de provincie subsidieert deskundigheid in de vorm van het museumconsulentschap en verstrekt projectsubsidies.

In het consulentschap heeft zich in de afgelopen jaren een accentverschuiving voorgedaan van een ondersteunende functie voor individuele musea naar een functie ten dienste van de collectie Utrecht. Het provinciebrede project MUSIP is tot nu toe het grootste. Deze verandering wordt doorgezet met het oog op een vernieuwend beheer van de collectie Utrecht. Met de SOM zullen wij afspraken maken over de projecten, om te beginnen ICT en het Museumregister.

De aanpak in de vorm van brede projecten in het kader van de collectie Utrecht heeft gevolgen voor de huidige subsidiestromen. Op dit moment bestaan er twee kredieten voor eenmalige bijdragen: f120.000,- voor beheer en behoud, f150.000,- voor samenwerkingsprojecten, herinrichting en presentatie. In totaal dus f270.000,-.

Het plan is beide kredieten samen te voegen tot één Museumkrediet van f270.000,-. Daarvan geldt f160.000,- als richtbedrag voor provinciebrede projecten gericht op vernieuwend beheer van de collectie Utrecht. Daarnaast willen wij f35.000,- reserveren voor (bescheiden) bijdragen aan het collectiebeheer in individuele musea. Het resterende bedrag van f75.000,- tenslotte wordt bestemd voor publieksgerichte activiteiten (hoofdstuk IX).

2. Drie kasteelmusea

Wij zullen de provinciale subsidiëring van de kasteelmusea Amerongen, Sypesteyn en Zuylen op het huidige niveau voortzetten, voorzover een beroep daarop noodzakelijk is met het oog op de exploitatie.

Over een periode van ruim een decennium heeft de provincie zich steeds verder teruggetrokken uit de vaste subsidiëring van exploitatielasten van musea. Het in stand houden van musea rekenen wij tot de verantwoordelijkheid van de gemeenten, zoals zij ook andere culturele voorzieningen voor hun rekening nemen. Complementair hieraan ligt de kracht van de provincie in het stimuleren van culturele vernieuwing en kwaliteit door middel van flexibele subsidies.

Een uitzondering op deze regel vormen de drie kasteelmusea Slot Zuylen, Kasteel Museum Sypesteyn en Kasteel Amerongen. De provincie is veruit de grootste subsidiënt van Zuylen en Amerongen, terwijl in geval van Sypesteyn het provinciale en gemeentelijke aandeel gelijk zijn. Deze kastelen leveren een belangrijke tot zeer belangrijke bijdrage aan het culturele voorzieningspakket in de drie betreffende gemeenten. Kasteel Amerongen en Slot Zuylen zijn beide markante huizen, beladen met een eeuwenoude, rijke sociale en culturele historie. Interieur en gebouw vormen een eenheid. Kasteelmuseum Sypesteyn, een (vrijwel zeker) historisch onjuiste reconstructie uit het begin van deze eeuw, herbergt een mooie kunstcollectie, waaronder Loosdrechts porselein.

Wij zullen de exploitatiesubsidies voor de drie kasteelmusea op het huidige niveau voortzetten, voorzover een beroep daarop noodzakelijk is. Inspanningen van deze musea die leiden tot een verminderde afhankelijkheid van provinciaal subsidie, kunnen rekenen op onze steun.

3. De archeologische collectie Utrecht

Wij streven naar een samenhangende archeologische collectie Utrecht. In dat verband onderzoeken wij de mogelijkheid van een provinciaal museum als onderdeel van het Provinciaal Archeologisch Centrum.

Hoe rijk de provincie ook is aan archeologische vondsten, er bestaat geen samenhangende presentatie van dit materiaal. De stadsmusea in Woerden, IJsselstein, Rhenen en Wijk bij Duurstede, in museum Flehite te Amersfoort en het Centraal Museum te Utrecht herbergen archeologische collecties. Deze variëren sterk in omvang en kwaliteit. Daarnaast zijn er buitenmuseale collecties van bijvoorbeeld historische verenigingen en amateurarcheologen.

Wij koesteren al enige tijd de wens van een archeologische presentatie die inzicht geeft in de archeologie van de gehele provincie. Op dit moment is een haalbaarheidsstudie gaande. Deze moet antwoord geven op de vraag hoe de kansen liggen voor een provinciaal museum: de meest geschikte locatie, investerings- en vaste kosten, bezoekersaantallen. Het museum kan worden

gekoppeld aan het provinciaal depot bodemvondsten, zoals wij dat hebben toegelicht in hoofdstuk V Archeologie. In dat geval ontstaat er een Provinciaal Archeologisch Centrum (PAC) met verschillende functies: bewaarplaats, studiehuis en museum.

Het PAC omvat ook een presentatie van de Romeinse Limes en kan worden gecombineerd met een presentatie van die andere verdedigingslinie: de Nieuwe Hollandse Waterlinie (NHW), een monument dat komt te staan op de UNESCO-Werelderfgoedlijst. Zowel voor de Limes als de Waterlinie is de provincie Utrecht het geografisch middelpunt. In hoofdstuk IV is de gezamenlijke gebiedsverkenning van provincie BRU voor de NHW al genoemd. Daarin zal het 19e eeuwse Fort Vechten als 'poort' tot Utrecht een belangrijke plaats krijgen, een centraal accent in de waterlinie. Met het oog op de exploitatie moeten de publiekspresentaties in de directe nabijheid van andere publiek-trekkende voorzieningen liggen.

In deze redenering lijken het Romeinse fort Fectio en het 19e eeuwse Fort Vechten voorlopig de meest voor de hand liggende locatie voor een PAC annex Waterliniemuseum. Ook fort Fectio is een monument van wereldformaat dat zal worden voorgedragen voor de UNESCO Werelderfgoedlijst. Voor deze plaats pleit verder dat op de grote VINEX-locaties Leidsche Rijn en Houten veel archeologische informatie wordt gevonden resp. verwacht. Behoud in situ is zeker niet overal mogelijk. Wij vinden het belangrijk dat de opgedane kennis en gevonden objecten in de nabije omgeving aan de nieuwe bewoners van deze locaties worden gepresenteerd. In het haalbaarheids-onderzoek vindt een afweging van locaties plaats.

Afhankelijk van de resultaten van dit onderzoek zullen wij komen met voorstellen voor een vervolgonderzoek, waarin met name de omgevingsfactoren en de museale invulling aan de orde zijn. Omdat de kosten op dit moment niet bekend zijn, worden de extra middelen voorlopig als PM post opgenomen.

Een nieuw museum, gekoppeld aan het provinciaal depot, mag niet losstaan van de al aanwezige collecties. Wij willen dan ook bereiken dat de musea die archeologica beheren, samenwerken en hun beleid afstemmen in het kader van de archeologische collectie Utrecht. Uiteraard worden ook de gemeenten hierbij betrokken.

Huidig beleid in kort bestek

Het provinciaal beleid is erop gericht dat de archieven van gemeenten, waterschappen en de provinciale organen, maar ook de belangrijke particuliere archieven behouden worden en toegankelijk gemaakt worden voor een ieder. Het belangrijkste instrument is de provinciale archiefinspectie. Daarnaast verleent de provincie eenmalige stimuleringsbijdragen.

Huidig financieel instrumentarium (begroting 1999)

Stimuleringskrediet archieven *f* 130.000,-

In de provincie Utrecht worden veel oude archieven beheerd. Zo is er het Archief van de Bisschoppen van Utrecht, waarvan het oudste stuk uit 1025 dateert. Er zijn belangrijke archieven van de oude steden, zoals het archief van Montfoort uit 1383; van de plattelandsgemeenten en de ruim 150 waterschappen, die in 1880 nog bestonden, zoals het archief van het Veenraadschap van de Geldersche en Stichtsche Veenen, waarvan de veenregisters teruggaan tot 1546. Maar ook de archieven van de laatste decennia verdienen onze zorg. Denk bijvoorbeeld aan de archieven van de groeigemeenten zoals Houten, van samengevoegde gemeenten zoals Wilnis, Kockengen en Nigtevecht.

Archieven

Introductie

Een archief is een verzameling bescheiden, op papier of digitaal, die door een overheidsinstantie, een bedrijf of een persoon is ontvangen of opgemaakt en naar de aard van het stuk bestemd is om onder hen te berusten. Het verschil met boeken, tijdschriften en ander documentatiemateriaal is dat archiefbescheiden, zoals ingekomen brieven, kopieën van verstuurd brieven, notulen, financiële administratie, specifiek behoren bij dat orgaan of bij die persoon.

Archieven hebben een tweeledige functie. In eerste instantie worden de stukken gebruikt voor de continuïteit van de administratie van overheid, bedrijf of persoon, voor het kunnen afleggen van verantwoording aan de samenleving of aan daarvoor aangewezen instanties of personen. De overheidsarchieven in het bijzonder dienen als bewijs voor allerlei rechten van burgers. De tweede functie is de verslaglegging voor later, het cultuurhistorisch onderzoek.

De Archiefwet 1995 is gebaseerd op deze beide functies. De archieven van de overheid zijn openbaar. De wet schrijft onder meer regels voor betreffende de zorg voor en het beheer van de stukken. Ze moeten in goede, geordende en toegankelijke staat “eeuwig” bewaard blijven. Burgers hebben recht op kosteloze inzage in alle stukken die ouder zijn dan 20 jaar en die volgens de voorschriften bewaard moeten blijven. Door de toegenomen belangstelling van het publiek voor de geschiedenis van de eigen familie, plaats en streek is het gebruik van archieven de laatste jaren sterk gestegen.

De provincie houdt toezicht op de uitvoering van de Archiefwet. In de archiefdiensten worden inspecties uitgevoerd. Verder moeten gemeenten en waterschappen provinciale goedkeuring hebben voor de bouw en inrichting van archiefbewaarplaatsen. Ook hebben zij een machtiging van de provincie nodig voor de vervanging van archiefstukken door reproducties op moderne media zodat de originelen kunnen worden vernietigd (ruimtebesparing). Daarnaast is er een regiefunctie voor de provincie weggelegd om te stimuleren dat binnen de provincie een kwalitatief hoogwaardig “sluitend net van lokaal en regionaal archiefbeheer” ontstaat, opdat zoveel mogelijk mensen onderzoek kunnen doen naar de historie van de gemeente, de streek, de provincie.

1. Behoud en beheer

In de komende jaren blijft onze speciale aandacht uitgaan naar zowel de hedendaagse als de oude archiefbescheiden.

* *Digitale archieven*

Sinds de invoering van de nieuwe Archiefwet vallen digitale vormen van archivering ondubbelzinnig onder de wet. Digitalisering heeft ingrijpende gevolgen voor zowel archiefbeheer als archief-toezicht vanuit een drietal gezichtspunten: de levensduur, de duplicering en de raadpleging op afstand van informatie.

De levensduur van informatie opgeslagen in de “papieren” archieven is nagenoeg stabiel door de goede voorzorgsmaatregelen die de overheid moet treffen. De informatie is direct leesbaar. Digitale informatie daarentegen is vluchtig en manipuleerbaar, alleen toegankelijk via apparatuur en zonder maatregelen als conversie en migratie slechts een kort leven beschoren.

Bij onvoldoende zorg dreigt binnen korte tijd een gat in 'het collectieve geheugen' te ontstaan. Gemeenten, waterschappen en de provincie zelf moeten daarom extra werk maken van de authenticiteit, controleerbaarheid en behoud van het digitale deel van de informatie.

Op initiatief van de archiefinspecties van de drie randstadprovincies is voor het IPO een onderzoek gedaan. Daarin zijn de problemen in kaart gebracht en oplossingen aangedragen. De resultaten van dit onderzoek vormen in de komende jaren de leidraad voor inspectie en stimuleringsbeleid. Samen met de gemeenten en waterschappen willen wij een verantwoord beheer van digitale archieven bewerkstelligen.

* *Traditionele archiefstukken*

Het in goede en leesbare staat behouden van papieren archieven en ook audiovisuele collecties vraagt onderhoud. Ondanks de goede bewaarcondities in de archiefbewaarplaatsen van de meeste gemeenten en waterschappen, vreet de tand des tijds langzaam aan de stukken. Restauratie bijvoorbeeld van verzuurde en vergankelijke stukken is noodzakelijk om te voorkomen dat we straks met bewaarplaatsen vol verpulverd papier zitten. Zo zijn met behulp van provinciale bijdragen in Rhenen oude stadscharters en zegels gerestaureerd; in IJsselstein onder meer een lijst van stadsbestuurders en notabelen uit 1600.

Van alle informatie die archieven herbergen worden de registers van de burgerlijke stand en het bevolkingsregister het meest geraadpleegd. Dat komt doordat veel mensen hun familiegeschiedenis willen achterhalen. Om te voorkomen dat deze archieven in verval raken is het verstandig ze op microfilm over te zetten. Dit maakt meteen de raadpleging van de gegevens op meerdere plaatsen mogelijk.

Voor restauraties, conservering en microverfilming worden al enige tijd aanvullende subsidies verleend uit het stimuleringskrediet Archieven. Dit blijft de komende jaren zo.

In het kader van behoud en beheer moeten de particuliere archieven niet vergeten worden. Deze vormen vaak een aanvulling op de overheidsarchieven en zijn daarom onontbeerlijk voor de kennis van onze historie. Deze archieven vallen echter niet onder de Archiefwet. Niettemin vinden wij het belangrijk dat voor belangrijke archieven van personen, huizen, kerken en bedrijven ruimte moet zijn in de archiefbewaarplaatsen. Hun behoud is dan gegarandeerd, evenals hun toegankelijkheid. Daarom staat het stimuleringskrediet Archieven ook open voor aanvragen op dit gebied.

Het belang van particuliere archieven voor de geschiedschrijving van stad en streek blijkt uit enkele voorbeelden. Het Duitse Huis in Utrecht herbergt de archieven, vanaf haar oprichting in 1232, van de Ridderlijke Duitse Orde, Balije van Utrecht. In het Utrechts Archief bevinden zich de archieven van de Koninklijke Nederlandse Jaarbeurs, (1794) 1916-1980 (1991). In het Amersfoorts stadsarchief bewaart men het archief van de Hervormde gemeente Amersfoort 1553-1953. Het streekarchivariaat Kromme-Rijngebied-Utrechtse Heuvelrug beheert het archief van de V.V.V. Doorn-Vooruit 1910-1978. Bij het streekarchief Vecht en Veenen zijn de archivalia van de Maatschappij tot Nut van het Algemeen, afdeling Loenen 1821-1905 toegankelijk voor bezoekers.

2. Naar regionale samenwerking

Wij zullen de oprichting van archiefdiensten met een gezamenlijk, regionaal archiefdepot stimuleren.

In de afgelopen 10 jaar is met succes gewerkt aan een sluitend netwerk van archiefbewaarplaatsen en in het bijzonder aan samenwerking bij het archiefbeheer. Dit heeft geresulteerd in samenwerkingsverbanden en streekarchivariaten, waarbij één archivaris meerdere archiefbewaarplaatsen beheert. Het netwerk omvat nu de archieven van 32 gemeenten en 2 waterschappen.

Ons plan is de gemeenten en waterschappen te stimuleren de bestaande samenwerking uit te breiden en te komen tot regionale archiefdiensten met één depot.

Schaalgrootte en organisatiewijze van de bestaande streekarchivariaten zijn niet berekend op de vele nieuwe eisen die de nieuwe Archiefwet aan het archiefbeheer stelt. Zij kunnen de problemen van de voortschrijdende digitalisering onvoldoende aan. Datzelfde geldt voor de toenemende vraag van het publiek.

De nieuwe regionale archiefdiensten zullen een bredere taak moeten krijgen dan die van bewaarplaats voor gemeentelijke en waterschapsarchieven. Ook particuliere archieven, bijvoorbeeld van kerken en families uit de regio, een regionaal historische bibliotheek, een krantencollectie horen daarbij. Het personeel beschikt over de nodige kennis over geschiedenis van stad en streek. De archiefdiensten kunnen zich zo ontwikkelen tot centra voor lokaal en regionaal historisch onderzoek.

Voor de gebruikers biedt samenwerking van gemeenten en waterschappen in een regionale archiefdienst het grote voordeel dat alle historische bronnen over een streek bij elkaar op één plaats te vinden zijn. De gemeente-archieven, waterschapsarchieven, kerkelijke en familiearchieven, kranten-, foto- en andere collecties binnen een regio zijn immers sterk met elkaar verweven en vullen elkaar aan.

Financieel zijn er besparingen te behalen. Het is goedkoper om gezamenlijk één archiefbewaarplaats te bouwen en één studiezaal voor bezoekers in te richten en te 'bemensen' dan wanneer elke deelnemer dat voor zich doet. Door bundeling van krachten ontstaat (financiële) ruimte voor meer service, uitgebreidere openingsuren en een betere kwaliteit van het archiefbeheer; noodzakelijk om blijvend het hoofd te bieden aan de eisen van de tijd.

De hier bepleite schaalvergroting moet het archief niet op te grote afstand van de gebruikers plaatsen. Bestuurders van de gemeenten en waterschappen zullen via het bestuur van de gemeenschappelijke regeling direct betrokken moeten blijven bij het wel en wee van hun archieven. De archiefdienst moet als een verlengstuk van de gemeentelijke administratie betrokken zijn bij en ondersteuning verlenen aan deze administratie.

Bij verdergaande samenwerking en schaalvergroting kan men overigens ook denken aan andere culturele instellingen.

Waar mogelijk willen wij de ontwikkeling van regionale archiefdepots ondersteunen.

Erfgoed en publiek

Huidig beleid in kort bestek

Van ouds her was het beleid gericht op ondersteuning - via het museumconsulentschap - van de musea bij hun activiteiten voor scholen. Nog niet zo lang geleden is een bredere benadering ingezet, namelijk stimulering van het gebruik van cultureel erfgoed in het basis- en voortgezet onderwijs. Het beleid richt zich nu op ondersteuning van en scholen en instellingen. Dat gebeurt in het kader van de landelijke extra impuls Cultuur en School. Doel is het cultureel erfgoed een vaste en ruime plaats te geven in het curriculum. Het beleid wordt uitgevoerd door de Federatie Stichts Cultureel Erfgoed.

Huidig financieel instrumentarium (begroting 1999)

<i>Project Cultuur en School</i>	<i>f</i>	<i>170.000,-</i>
<i>consulentschap erfgoededucatie</i>	<i>f</i>	<i>46.800,-</i>
	<i>f</i>	<i>216.800,-</i>

In de provincie, buiten de gemeente Utrecht, staan 520 basisscholen en 45 scholen voor voortgezet onderwijs; de gemeente Utrecht heeft in deze een eigen beleidsverantwoordelijkheid. Ook zijn er 7 opleidingen voor middelbaar beroepsonderwijs in de provincie (Regionale Opleidingscentra, ROC's).

Educatie

Introductie

Het cultureel erfgoed is wat vroegere generaties ons hebben nagelaten. De zorg voor het behoud ervan is bedoeld voor huidige en komende generaties: voor bezoekers die willen genieten, voor bewoners die in een aantrekkelijke omgeving willen leven. De betrokkenheid van de bevolking, het draagvlak in de samenleving, is essentieel voor de toekomst van het verleden. Die betrokkenheid houdt in dat jong en oud, bewoners en bezoekers de waarde van het erfgoed beseffen en beleven, gebruikswaarde of schoonheid of beide. Dat kan alleen als het verhaal achter het oude gebouw, voorwerp of karakteristiek landschap wordt verteld en gehoord; als afleesbaar is hoe door de eeuwen heen mensen hun bijdrage hebben geleverd aan het rijke cultuurbezit.

Om te beginnen gaan we in op een speciale doelgroep: de jeugd. De meest directe manier om die te bereiken is via het onderwijs, waar in principe alle kinderen en jongeren te vinden zijn, inclusief de jonge nieuwe Nederlanders.

In het volgende hoofdstuk komen de acties voor een breed algemeen publiek aan de orde.

Erfgoededucatie draagt, evenals de andere cultuureducatie, bij aan de persoonlijke ontwikkeling en culturele competentie van kinderen en jongeren. Zij leren over en doen concrete ervaringen op met cultuuruitingen. Op deze manier kennen zij later de weg in het grote aanbod. Cultuureducatie leidt daardoor tot cultuurparticipatie, niet alleen van ingewijden, maar van brede groepen in de bevolking.

Educatie op het vlak van erfgoed is geen apart vak op het rooster, maar vormt een onderdeel van economische, politieke en sociale geschiedenis, van omgevingseducatie of van kunstzinnige en culturele vorming. Binnen deze vakken kan het erfgoed gebruikt worden als een zeer aansprekend didactisch middel.

De provinciale bemoeienis met erfgoededucatie staat nog in de kinderschoenen.

1. Erfgoed in het onderwijs

Vanaf medio 1997 heeft het provinciaal beleid voor erfgoededucatie een flinke impuls gekregen. Het traditionele beleid waarbij musea werden begeleid bij hun educatieve taken is hiermee omgegooid. Niet het aanbod van culturele instellingen, maar de vraag van het onderwijs en het curriculum, de vraagzijde dus, vormen nu het uitgangspunt van beleid.

Wij hebben de Federatie Stichts Cultureel Erfgoed aangewezen als projectuitvoerder.

De inhoud en de kwaliteit van het onderwijs komen primair voor verantwoordelijkheid van het rijk en van de school zelf. Op rijksniveau wordt op het ogenblik gewerkt aan nieuwe methodes om erfgoed in te passen in kerndoelen en eindtermen van basis- en voortgezet onderwijs. Dat gebeurt tot nu toe mondjesmaat; vandaar dat het erfgoed behoort tot de prioriteiten van Cultuur en School. Het streven is verder om ook in lerarenopleidingen, pabo's en nascholingen het cultureel erfgoed in te bouwen, zodat op termijn een generatie docenten aantreedt met voldoende kennis over en affiniteit met het erfgoed.

Cultuur en School

Cultuur en School is de titel waaronder rijk, provincies en grote gemeenten tussen 1997-2000 een extra impuls geven aan cultuureducatie voor jongeren. Het streven is enerzijds dat de school meer 'cultuur' in huis haalt, anderzijds dat culturele instellingen zich meer instellen op wensen en mogelijkheden van het onderwijs. Belangrijkste doelgroep is het voortgezet onderwijs. Inhoudelijke prioriteiten zijn cultureel erfgoed en multiculturaliteit. Jaarlijks is voor de provincie Utrecht f 350.000,- beschikbaar, waarvan f 200.000,- rijksbijdrage. In 1999 gaat hiervan f 170.000,- naar cultureel erfgoed, f 170.000,- naar kunsten en f 10.000,- naar leesbevordering. Het landelijk project Cultuur en School loopt tot en met 2000. In de recente Vervolgnote Cultuur en School en de Uitgangspuntennota voor de nieuwe rijkscultuurnota wordt voortzetting van het project aangekondigd. Onder gelijkblijvende prioriteiten wil het rijk meer aandacht voor een structurele aanpak in plaats van losse projecten. Dit is steeds ons beleid geweest.

In aanvulling op inspanningen van rijk en scholen is regionale ondersteuning nodig. Scholen moeten de landelijke modellen toepassen op de regionale of lokale situatie, dat wil zeggen invullen met het erfgoed in hun omgeving. In de praktijk blijken veel scholen weinig bekend met het museum, het bodemarchief en het 'bovengronds' archief, de monumenten, het historisch landschap in de omgeving. Het erfgoed moet worden ingebed in omgevingsonderwijs, vakken als geschiedenis, aardrijkskunde, biologie, maatschappijleer en het nieuwe vak Culturele en Kunstzinnige Vorming (CKV). Het laat zich ook gebruiken in andere vakken, bijv. in wiskunde (berekening van dragende constructies in een kasteel) of buitenlandse talen (Frans en de museumschatten uit de Frans-Bataafse tijd). Er zijn ook verbindingen te leggen met het middelbaar beroepsonderwijs, bijv. stages in musea en monumentenzorg.

De musea, archiefdiensten, monumentenbeheerders aan de aanbodzijde kennen de behoeften van het onderwijs en leerkrachten niet en beschikken zelden over voldoende deskundigheid. Dit leidt geregeld tot een ongewenst aanbod van lesbrieven, lespakketten en leskoffers, traditionele middelen bovendien die vaak niet aansluiten bij de aanpak via de nieuwe media. De nieuwe informatie- en communicatietechnieken (ICT) zullen een belangrijke rol gaan spelen in het onderwijs. Het is de bedoeling dat er een landelijk educatief netwerk ontstaat van alle scholen en, onder meer, culturele instellingen. Naar verwachting zal het rijk in zijn nieuwe cultuurnota met plannen komen.

2. Meer ondersteuning voor erfgoed in school

Wij zijn van plan het beleid te intensiveren. De ondersteuning van het onderwijs op het vlak van erfgoed krijgt een structurele plaats in het beleid en de beschikbare middelen worden verruimd.

Onderzoek wijst uit dat de school, na het gezin, de belangrijkste plaats voor cultuuroverdracht is. Een ruime plaats voor het cultureel erfgoed in het onderwijs betekent verruiming van het maatschappelijk draagvlak voor cultuur, nu en in de toekomst. Het is dan ook van groot belang dat er meer werk wordt gemaakt van cultureel erfgoed in het onderwijs.

In de hierboven geschetste situatie bestaat een aanwijsbare behoefte aan intermediaire en ondersteunende deskundigheid: een meedenker die de behoeften van het onderwijs kent en het lokaal en regionaal aanwezige erfgoed; een helpende hand die scholen enerzijds en musea, archieven, monumentenbeheerders anderzijds tot samenwerking brengt. Voor dergelijke ondersteunende, bovenlokale functies is de provincie de aangewezen schaal.

Gedurende bijna twee decennia heeft de provincie intensief ingezet op de onderwijsondersteuning van kunsteducatie (huidig budget ruim f2,4 mln.). De tijd is rijp om te investeren in de erfgoed-educatie. Cultuur en School heeft geleid tot een succesvol maar bescheiden begin. De vraag van scholen en culturele instellingen neemt toe. Gegeven de lokale en regionale verschillen is rechtstreeks contact met alle scholen en instellingen onontbeerlijk. Erfgoededucatie en vraaggestuurd werken in het algemeen is een arbeidsintensieve zaak.

De Federatie Stichts Cultureel Erfgoed zoekt langs drie kanten naar ingangen in het onderwijs. Ter eerste via bestaande scholennetwerken, regionale of lokale directie- en docentenoverleggen. Ten tweede via de drie regionale steunpunten kunsteducatie, die de provincie bekostigt. Zij werken in resp. de regio Eemland, west en zuidoost Utrecht, en ondersteunen nu al 80% van de basisscholen en een toenemend aantal scholen voor voortgezet onderwijs. Op het snijvlak van erfgoed en kunsten liggen bovendien kansen tot samenwerking. Ten derde wordt samengewerkt met de onderwijsbegeleidingsdiensten.

Wij willen zo spoedig mogelijk komen tot uitbreiding van de projecten. Met de huidige formatie kan het grote aantal scholen slechts mondjesmaat worden begeleid. De kosten op jaarbasis ramen wij inclusief overhead op f375.000,-. Er is nu ruim f215.000,- beschikbaar, zodat een bedrag van f160.000,- extra nodig is. Wij zijn van plan om dat geld voor een periode van 4 jaar beschikbaar te stellen aan de Federatie.

Overigens is educatief materiaal dat in dit kader wordt ontwikkeld, in aangepaste vorm, bruikbaar voor cultuurhistorisch toerisme en activiteiten voor senioren.

Huidig beleid in kort bestek

Toegankelijkheid en bereikbaarheid van het erfgoed voor het publiek maken onderdeel uit van het beleid in verschillende sectoren: musea, regionale geschiedenis, archieven, monumenten, toerisme. Per beleidsterrein is er sprake van verschillende accenten en wisselende financiële bijdragen.

Huidig financieel instrumentarium (begroting 1999)

<i>Museumconsulentschap pr en presentatie</i>	<i>f</i>	<i>55.800,-</i>
<i>Consulentschap regionale geschiedenis</i>	<i>f</i>	<i>133.700,-</i>
<i>Krediet regionale geschiedenis</i>	<i>f</i>	<i>60.000,-</i>
<i>Krediet archeologische kroniek</i>	<i>f</i>	<i>3.700,- +</i>
<i>totaal *</i>	<i>f</i>	<i>253.200,-</i>
<i>Krediet voorlichting en educatie monumenten (onderdeel Monumentenkrediet; zie hoofdstuk IV)</i>	<i>f</i>	<i>53.000,-</i>

* Verder incidentele bijdragen ten laste van Economisch Toeristisch Ontwikkelingsfonds.

Voor een breed publiek

Introductie

Anders dan de jeugd kan men het algemene publiek niet bereiken via instituties waar leren verplicht is. Op de markt van vrijetijdsbesteding moeten erfgoedbeheerders concurreren met vele anderen die dingen naar de aandacht van het publiek.

Het maatschappelijk draagvlak voor cultureel erfgoed is de afgelopen jaren gegroeid, hetgeen onder meer blijkt uit bezoekcijfers van musea, ledentallen van historische verenigingen en het toenemende cultuurhistorisch toerisme. De betrokkenheid bij het erfgoed neemt verschillende vormen aan. Velen hebben een algemene interesse in het verleden. Amateurs, vrijwilligers en 'vrienden-van' gaan een stap verder en zetten zich actief in op bepaalde deelterreinen van cultuurhistorie.

Een basisvoorwaarde voor consolidering en vergroting van de publieke betrokkenheid is de toegankelijkheid en de bereikbaarheid van het erfgoed. Letterlijk door open monumenten, archieven en musea, door faciliteiten voor mensen met een lichamelijke handicap en door toeristische voorzieningen. Figuurlijk door informatieverstrekking over het erfgoed en het openstellen van kennisbronnen in archieven, musea, bij overheden.

Een andere voorwaarde is uitgaan van het publiek en zijn behoeften. Bekend is dat veel mensen zich aangetrokken voelen tot de combinatie van ontspanning en iets opsteken. Het aloude 'lering en vermaak' blijft dus actueel.

1. Het verleden gedigitaliseerd

Eigen provinciale gegevensbestanden worden ontsloten voor een breed publiek. Wij willen het gebruik van nieuwe media door het culturele veld stimuleren.

Informatie over en kennis van het culturele erfgoed wakkert de waardering voor en het behoud ervan aan. Nieuwe media als internet, informatiedragers als cd-rom en communicatiemiddelen als internet bieden fantastische mogelijkheden om mensen te betrekken bij het erfgoed. Het gebruik en het belang van de nieuwe informatie- en communicatietechnologie (ICT) neemt nog steeds toe. Het is beslist noodzakelijk dat op het vlak van het erfgoed wordt aangesloten bij deze maatschappelijke ontwikkeling. Daaraan gaan wij de komende jaren bijdragen.

Wij beginnen met de eigen provinciale informatie. Data- en locatiegegevens van de archeologie, de historische geografie en de historische (steden)bouw willen wij uitbreiden met een beeldbank en toegankelijk maken voor iedereen. Wij denken daarbij aan een ruime verspreiding op cd-rom en via internet.

Op een aantal fronten maakt men grote vorderingen met het gebruik van ICT. Archiefdiensten en bibliotheken beschikken al over digitale zoekbestanden. Een provinciale werkgroep van archieven onderzoekt de mogelijkheid van een gezamenlijke website. Verder is er onder meer het Algemeen Stichts Bibliografisch Netwerk SABINE. In de provinciale museumwereld gaat het nog niet zo hard. Een eerste stap in de goede richting is de ontsluiting van de collectie Utrecht, het MUSIP. De algemene toegankelijkheid van dit bestand via de Stichting Ondersteuning Musea (SOM) of de Federatie Stichts Cultureel Erfgoed moet de volgende stap zijn.

Verder willen wij met het betrokken veld nagaan in hoeverre het nuttig en mogelijk is de websites van het Utrechtse culturele erfgoed te koppelen, of om een algemene website op te zetten.

Behalve voor gegevensbestanden en algemene informatie lenen de nieuwe media zich voor virtuele toepassing. Musea bijvoorbeeld kunnen hierdoor het verhaal achter voorwerpen virtueel presenteren en het verleden reconstrueren. Hier ligt dan ook een taak voor de SOM om musea te ondersteunen. Vergelijkbare acties zijn denkbaar op het gebied van archieven, monumenten en regionale geschiedenis. Daarbij samenwerkende organisaties hebben bij ons een streepje voor.

De extra impuls voor ICT zal ten dele kunnen gaan ten laste van de bestaande kredieten voor archieven, musea en monumenten. Daarnaast zijn extra middelen nodig. Hoeveel zal mede afhangen van projecten waartoe wij het veld uitdagen, en van de plannen in de nieuwe rijkscultuurnota. Om deze reden worden de extra middelen voorlopig als PM post opgenomen.

2. Geschiedenis van plaats en streek

Het huidige beleid wordt voortgezet. Daarbij streven wij naar meer samenhang op het vlak van publicaties.

De belangstelling voor lokale en regionale historie neemt nog steeds toe. Veel mensen voelen de behoefte om het verleden van hun familie of hun omgeving (beter) te kennen. Wie zich daarin verdiept krijgt tegelijkertijd ook het verhaal bij de tastbare getuigenissen van vroegere tijdperken: het historisch landschap, monumenten onder en boven de grond, de voorwerpen in de stads- en streekmusea. Het stimuleren van geschiedbeoefening betekent dan ook een stimulans voor publieke betrokkenheid bij het cultureel erfgoed in meest brede zin. De liefhebbers zijn vaak lid van een lokale of regionale historische vereniging. Deze vervullen ook de functie van waakhond; zij slaan alarm bij dreigende aantasting van het materiële erfgoed.

Naast de liefhebbers houden medewerkers van archieven, musea en de universiteit zich beroepshalve met de stads- en streekhistorie bezig.

Wij zijn plan om in de komende jaren steun te blijven geven aan lokale en regionale geschiedbeoefening.

De subsidiëring van het consulentenschap regionale geschiedenis van de Stichting Stichtse Geschiedenis (SSG) wordt voortgezet. De SSG ondersteunt het gehele veld van historici, waarbij onder meer samenwerking tussen amateurs en de beroepshistorici aandacht krijgt.

Zoals verwoord in hoofdstuk VII stimuleren wij de ontwikkeling van archieven tot historische informatiecentra, waardoor een breder publiek bereikt kan worden. Hetzelfde geldt voor het gebruik van ICT en samenwerkingsverbanden met anderen, zoals de historische musea en bibliotheken. Bij samenwerking kan men overigens ook denken aan bedrijven die een sterk stempel op een stad of streek hebben gedrukt.

Het veld van lokale en regionale geschiedenis

Zo'n 16000 liefhebbers zijn via zo'n 55 historische kringen en verenigingen betrokken bij de historie van hun gemeente en streek. Hiertoe behoren ook de genealogische en archeologische amateurs. Om de regionale Utrechtse geschiedenis een wetenschappelijke impuls te geven hebben de Vereniging Oud Utrecht en het Provinciaal Utrechts Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen (PUG) bij de universiteit Utrecht een bijzondere leerstoel Utrechtstudies ingesteld. Naast de universiteit fungeren het Utrechts Archief en de streekarchieven in de provincie als broedplaatsen van onderzoek. Tenslotte ontwikkelen zich ook op dit vlak commerciële bureaus die zich in opdracht onderzoek doen en daarover publiceren. Al 25 jaar loopt een reeks uitgaven onder de naam Stichtse Historische Reeks. De Stichting Publicaties Oud-Utrecht (SPOU) verzorgt deze en andere publicaties, al dan niet op instigatie van derden, zoals in geval van de provinciale Archeologische Kroniek. Daarnaast opereren ook commerciële uitgeverij.

Wij willen de eenmalige bijdragen voor publicaties voortzetten: thematische reeksen en uitgaven over een bovenlokaal onderwerp. Het lijkt ons een goede zaak wanneer op dit punt meer overzicht en samenhang ontstaat. Te denken valt aan een meerjarenprogramma van uitgaven, waarop de provincie haar bijdragen kan afstemmen. Als aanknopingspunten voor zo'n programma kunnen dienen de Cultuurhistorische Hoofdstructuur en het in 1997 verschenen boek *Geschiedenis van de provincie Utrecht*. Wij zullen de SSG vragen het voortouw te nemen voor een overleg van alle betrokkenen over dit idee.

Ook waar het gaat om periodieken, nieuwsbrieven en kronieken gaan de gedachten uit naar meer samenhang. Bundeling van een aantal periodieken en nieuwsbrieven kan uitkomst bieden bij de terugkerende zorg over kopij. Bovendien sluit een bredere thematiek vermoedelijk beter aan bij de algemene historische belangstelling van veel mensen. Zo werkt de Federatie op het ogenblik aan integratie van de periodieken van de aangesloten stichtingen; wij juichen dit toe. Mogelijk vormt dit blad de aanzet voor een cultuurhistorische kroniek voor het gehele terrein van het erfgoed.

Wat de provinciale Archeologische Kroniek betreft, deze wordt door de amateur-archeologen zeer gewaardeerd. Voor de toekomst dringt zich wel een aantal vragen op: nu al, en dat zal toenemen, wordt archeologisch onderzoek door meerdere instanties uitgevoerd; verbreding van de doelgroep; de kroniek in relatie tot de mogelijkheden van de nieuwe media. In de komende jaren zullen wij ons hierop bezinnen.

Het huidige krediet Regionale Geschiedenis is naar verwachting niet geheel toereikend voor de realisering van onze plannen, vooral omdat meer samenwerking meestal nieuwe ideeën genereert. Naar onze inschatting is daarom f10.000,- extra noodzakelijk.

De instellingen in het veld hebben gepleit voor een actieve rol van de provincie waar het de bekostiging van onderzoek en auteurs betreft. Zo is het idee geopperd van een onderzoeksfonds dat mede door de provincie wordt gevoed. Wij zullen met de pleitbezorgers om tafel gaan zitten en bezien of een provinciale betrokkenheid bij historisch onderzoek inderdaad nodig is.

3. Cultuurhistorisch toerisme

Wij willen in de komende jaren extra werk maken van de mogelijkheden voor cultuurhistorie en toerisme.

* *Het belang van cultuurhistorisch toerisme*

Cultuurhistorie vormt reeds meerdere jaren één van de pijlers van het toeristisch beleid. Algemeen neemt de vraag naar cultuurhistorisch getinte activiteiten toe. Veel mensen zijn op zoek naar identiteit en authenticiteit en naar gevarieerde belevenissen waar zij iets van opsteken. Het historische landschap, musea, archeologische sites, historische binnensteden kunnen aan deze behoefte voldoen en de provincie Utrecht heeft het allemaal. Het erfgoed is enerzijds het doel van het bezoek, anderzijds het decor. De toegankelijkheid van het erfgoed sluit goed aan op de behoefte aan keuzevrijheid: men kan er vroeg of laat, zonder reserveren, gaan kijken en het laat zich gemakkelijk met andere activiteiten laat combineren, zoals met winkelen of een boswandeling.

Dat het cultuurtoerisme een zwaarwegende economische factor is behoeft geen betoog. Het is een bron van inkomsten voor zowel de recreatie- en verblijfssector als voor de erfgoedbeheerders. Tegelijkertijd maakt het grote groepen mensen vertrouwd met de waarde van ons erfgoed. Een alliantie dus van culturele idealen en economische doelen. De provincie initieert, stimuleert en faciliteert die overal waar een bovenlokale aanpak de meeste vruchten afwerpt. Dat gebeurt door instandhouding van organisaties als het Utrechts Bureau voor Toerisme (UBT, samen met de

gemeente Utrecht) en de Federatie Stichts Cultureel Erfgoed. Daarnaast worden projectsubsidies verstrekt uit het fonds Economische en Toeristische Ontwikkeling. In 1998 ging circa 35% van het toeristisch krediet naar activiteiten op het vlak van cultureel erfgoed. Verder komen de mogelijkheden van cultuurhistorie aan de orde bij de (door ons geïnitieerde) regionale rondetafelgesprekken met gemeenten over versterking van het toerisme.

Sedert begin jaren '90 hanteren wij het overkoepelende motto "Utrecht, historisch hart van Nederland", dat onder meer resulteert in themajaren en -maanden. Aan de potenties van de cultuurhistorisch interessante gebieden - Vechtplassengebied, Heuvelrug, Kromme-Rijngebied, rivierenland en verdedigingslijnes - wordt gewerkt. Een routenetwerk (wandelen, fietsen, kanoën), kaarten en gidsen maken onderdeel uit van het aanbod.

** Accenten voor de komende jaren*

De combinatie van cultuurhistorie en toerisme zal in de komende jaren zwaarder worden aangezet. Uitgangspunt daarbij is het gegeven dat een samenhangend pakket van voorzieningen beter aansluit op de (gefragmenteerde) interesse van de consument dan een losstaande toeristische trekpleister. Rust, kleinschaligheid en de combinatie van cultuurhistorie en natuur zijn in trek. Een gebiedsgerichte en thematische benadering biedt volop mogelijkheden aan deze behoefte tegemoet te komen.

De gebiedsgerichte benadering betekent een omslag in het denken. Te vaak nog wordt een streek gepresenteerd als 'omgeving-van' een toeristische attractie. Het streven is om voor een aantal gebieden het omgekeerde te bewerkstelligen, waarbij de streek als geheel de attractie vormt, met daarbinnen aandacht voor de geschiedenis, de monumenten, het museum, het landschap. Het gaat dan om geïntegreerde projecten met een overkoepelend, prikkelend verhaal.

De thematische aanpak zal ten dele samenvallen met de gebiedsgewijze toeristische ontwikkeling. Los daarvan streven wij naar versterking van thematische routes, paden en wegen, bijvoorbeeld de Limes, oude postwegen of kerkenpaden. Bij de komende revisie van het wandelpadenplan krijgt de cultuurhistorische dimensie meer ruimte. Het aanknopen bij gedenkwaardige momenten, zoals destijds het Romeinenjaar, kan verder worden ontwikkeld.

Nieuwe prioriteiten in ons toeristisch-recreatief beleid laten zich bij uitstek verwezenlijken in combinatie met cultuurhistorie. Het zakelijk toerisme zal worden versterkt. Utrecht heeft volop historische locaties om te vergaderen, al dan niet in combinatie met ontspanning. Ook agrotourisme willen wij een impuls geven, omdat het het meerdaags verblijf in de provincie vergroot en bijdraagt aan het evenwicht tussen 'rust' en 'drukte' op het toeristisch vlak. Agrotourisme laat zich goed inbedden in een streekhistorisch, thematisch of cultuurlandschappelijk kader. Hiervoor zullen vernieuwende toeristische producten worden ontwikkeld. Men kan daarbij onder meer denken aan accommodaties in monumentale en andere bijzondere gebouwen die hun oorspronkelijke functie hebben verloren. Met een nieuwe functie kunnen zij blijven bestaan.

Kennis van de groepen toeristen die men wil verlokken is een voorwaarde voor het slagen van het beleid. Uit landelijk onderzoek is bekend wie de toerist-in-het-algemeen is. Specifiek onderzoek naar de bezoekers en het effect van projecten in de provincie vindt echter weinig plaats. Projecten onder het motto 'ken uw klant' zullen wij daarom stimuleren.

Deze ideeën worden in de komende tijd verder uitgewerkt. Zij zullen ook concreter gestalte krijgen in een nieuw Cultuurhistorisch Masterplan. Dit plan voorziet in een samenwerkingsverband van de provincie, UBT, Federatie en het Utrechts Landschap. Doel is de cultuurhistorische waarden

meer bekendheid te geven, bijvoorbeeld door themajaren en themamaanden. Het bestaande plan is bijna 10 jaar oud en aan verversing toe.

Hierop vooruitlopend willen wij een krediet instellen waaruit verrassende, flankerende activiteiten rondom projecten. Als omvang van een dergelijk krediet voor bijzondere cultuurtoeristische producten denken wij aan f70.000,-. Een voorbeeld: in het najaar 2000 gaat in het Centraal Museum de grote Saenredamtentoonstelling van start. In de door Saenredam geschilderde Utrechtse kerken kan hierop worden ingespeeld.

Voor zover het in dit kader gaat om activiteiten specifiek door of voor musea, zullen wij afspraken maken met de SOM. Hierbij kan gebruik worden gemaakt van het Museumkrediet, waarbinnen, zoals gemeld in hoofdstuk VI Musea, f75.000,- als richtbedrag zal gelden voor publieksgerichte projecten.

Het UBT vormt samen met de Federatie een belangrijk beleidsinstrument. In het kader van 'Utrecht, historisch hart van Nederland' werken zij al samen, maar het kan beter. Wij zullen beide organisaties gerichter gaan aansturen op gezamenlijke planning en productontwikkeling.

Organisatiestructuur van het particulier initiatief

Huidig beleid in kort bestek

Verskillende particuliere organisaties worden door de provincie gesubsidieerd, met vaste of eenmalige subsidies. Deze organisaties voeren, al dan niet in directe opdracht van de provincie, taken uit die passen binnen het provinciaal beleid. Speciaal met het oog op samenwerking in het particuliere veld wordt de federatie Stichts Cultureel Erfgoed in stand gehouden.

Huidig financieel instrumentarium (begroting 1999)

<i>Algemene kosten Federatie, zoals directie, publiciteit, administratie</i>	<i>f 489.000,-</i>
--	--------------------

NB.

De kosten van de Federatie voor uitvoerende activiteiten op het vlak van monumenten, musea, regionale geschiedenis en educatie staan in de betreffende hoofdstukken. Het totale subsidie voor de Federatie bedraagt f 1.171.500,-.

Particuliere zorg voor het erfgoed

Introductie

Zoals uiteengezet in hoofdstuk II legt de provincie zich toe op het bepalen van strategische doelen, het ontwikkelen en vaststellen van beleid. Een deel van de uitvoering van het beleid doet de provincie niet zelf maar draagt zij op aan particuliere instellingen. Deze spelen in grote delen van het provinciaal cultuurbeleid een belangrijke rol, ook op het deelterrein van het cultureel erfgoed.

De particuliere instellingen voor cultureel erfgoed heeft de provincie deels zelf in het leven geroepen. Een ander deel is het initiatief van geïnteresseerden of verontrusten. De organisatie waar het hier allereerst om gaat is de Federatie Stichts Cultureel Erfgoed en de daaraan deelnemende stichtingen:

- Stichting Ondersteuning Musea SOM
- Stichting Stichtse Geschiedenis SSG
- Stichting De Utrechtse Molens SDUM
- Stichting Utrechtse Kastelen SUK
- Boerderijstichting Stichting Utrecht BSU
- Monumentenwacht Utrecht MWU.

Behalve de MWU, SUK en BSU zijn deze stichtingen en de overkoepelende Federatie op instigatie van de provincie opgericht. Buiten de Federatie opereren de provinciale commissie Bond Heemschut, de Utrechtse Stichting voor Industrieel Erfgoed USINE, en de Utrechtse Fortenstichting. In dit rijtje hoort ook de Vereniging Oud-Utrecht thuis.

Voor zover dit particulier initiatief past binnen de politieke doelstellingen wordt het gesubsidieerd, veelal met een vast jaarlijks subsidie, van tijd tot tijd ook met incidentele subsidies.

In de voorgaande hoofdstukken hebben wij per deelterrein aangegeven welke functies of taken wij aan het particuliere veld toedenken. Het gaat daarbij steeds om zaken die vanwege de vereiste deskundigheid of schaal het gemeentelijk niveau te boven gaan. Als kenmerkende functies op provinciaal niveau zien wij:

- * platformfunctie voor ontmoeting en samenwerking; bijv. organisatie van historische markten;
- * informatie-, documentatie-, publicatiefunctie; bijv. bestandsbeheer, uitgave van boeken;
- * signalerings- en waakhondfunctie; bijv. alarm in de lokale pers;
- * ondersteuningsfuncties voor vernieuwing en kwaliteitsverbetering; bijv. erfgoed in het onderwijs;
- * categorale behouds- en beheersfuncties; bijv. beheer van molens;
- * facilitaire en technische functies voor categorieën binnen het erfgoed; bijv. de Monumentenwacht.

Verschillende van de bestaande instellingen vervullen meer dan één van deze functies.

1. Naar een nieuwe structuur

Wij willen komen tot een andere verhouding met en tussen de gesubsidieerde organisaties.

* *De Federatie*

Tien jaar geleden hebben zes organisaties zich verenigd in de Federatie Stichts Cultureel Erfgoed. De Federatie fungeert als uitvoeringsorgaan van deze stichtingen, die autonoom zijn gebleven. De Federatie vervult alle functies die wij hierboven hebben beschreven.

De statutaire doelstelling van de Federatie is tweeledig: het uitvoeren van werk ten dienste van de aangesloten stichtingen en het bevorderen van samenwerking tussen deze stichtingen. Het onder één dak brengen van de zorg voor verschillende delen van het erfgoed heeft de onderlinge samenwerking inderdaad vergroot, vooral op het punt van educatie, promotie en publicatie. Zo was er bijvoorbeeld een vruchtbare voedingsbodem aanwezig voor een snelle en brede aanpak van de educatie in het kader van Cultuur en School.

De structuur van de Federatie vinden wij inmiddels minder bevredigend. Dit komt vooral door de verhouding van de Federatie met de participerende stichtingen. De Federatie draagt geen inhoudelijke verantwoordelijkheid voor het werk, maar is wel het gezicht naar buiten. Als subsidiënt kan de provincie de Federatie niet inhoudelijk aansturen; dat moet gebeuren via de zes stichtingen. De verschillende functies en de deelnemende stichtingen staan volgens ons nog te los van elkaar. Verder wekt het verwarring dat de Federatie als stichting van stichtingen niet het hele veld van cultureel erfgoed bestrijkt. Naast de Federatie werken, zoals gezegd, andere organisaties met een provinciaal bereik, zoals USINE en de Fortenstichting.

Deze situatie vraagt om verbetering.

Om met de breedte van de samenwerking te beginnen: in hoofdstuk IV Monumentenzorg is verwoord dat wij het USINE en de Utrechtse Fortenstichting financieel mogelijk willen maken zich aan te sluiten bij de Federatie.

Tegelijkertijd moeten alle betrokkenen zich gaan bezinnen op de huidige constructie van de Federatie. Wij hebben behoefte aan een slagvaardige organisatie voor de uitvoering van (delen van) ons beleid; een organisatie die rechtstreeks kan worden aangesproken op taken die de provincie van belang vindt en geheel of grotendeels bekostigt. Deze Federatie-nieuwe-stijl komt daarmee in een andere positie te verkeren, zowel ten opzichte van haar subsidiënt als ten opzichte van de participerende stichtingen.

De reconstructie van de Federatie moet binnen twee jaar zijn beslag krijgen. Uiteraard zullen wij in die periode intensief overleg voeren met de Federatie en de aangesloten stichtingen.

Een verandering op korte termijn betreft de huisvesting van de Federatie. Deze voldoet na tien jaar niet meer aan de eisen van de tijd en van de Arbo-wet. Er is dringend een nieuw, ruimer onderdak nodig. Hiervoor is naar schatting f20.000,- per jaar extra nodig.

* *Relatie cultuur-natuur*

In ons beleidsprogramma 1999-2003 staat dat wij een sterkere samenhang tussen natuur en cultuur op gang willen brengen. Daarbij wordt onder meer gebruik gemaakt van de ervaringen bij het project Natuur-cultuur 2000. Meer samenhang op deze vlakken zal ook van invloed zijn op de gesubsidieerde organisaties die op deze terreinen actief zijn. De relaties tussen de Federatie en natuurorganisaties als het Utrechts Landschap en het Landschapsbeheer Utrecht hebben dan ook onze bijzondere aandacht. In de komende jaren zal onderzocht worden of er in onze provincie een

organisatie van de grond kan komen vergelijkbaar met de Engelse National Trust. Dit model laat zich niet één op één vertalen naar de Utrechtse praktijk. Bovendien kan de reconstructie van de Federatie leiden tot andere verhoudingen in het culturele veld en daarmee tot een andere uitgangssituatie voor een eventuele bundeling van natuur- en cultuurorganisaties.

De National Trust beheert zowel natuurterreinen als gebouwde monumenten, met name kastelen. Vrijwilligers hebben hierin een groot aandeel. Dankzij het fiscale regime is het voor eigenaren aantrekkelijk om hun monumentale eigendom over te dragen aan de Trust. Vaak kan de voormalig eigenaar daar blijven wonen; het kan dan ook gebeuren dat hij rondleidingen verzorgt.

Samenvatting beleidsvoornemens en financiële overzichten

Cultuurhistorische hoofdstructuur

III Cultuurhistorische hoofdstructuur

2. Cultuurhistorische Hoofdstructuur als beleidskader:

Wij willen in 2001 de Cultuurhistorische Hoofdstructuur vaststellen. Vooruitlopend hierop zetten wij nu al in op de zorg voor de Belvédèregebieden. Hiervoor is een (onderzoek)budget nodig. Extra middelen: (onderzoek)budget jaarlijks f 60.000,-; CHS op cd-rom en internet eenmalig f 150.000,-; 0,5 fte extra formatiërnimte.

3. Cultuurhistorie als wegingsfactor en inspiratiebron:

Wij zullen op basis van de Cultuurhistorische Hoofdstructuur de cultuurhistorie nadrukkelijk inbedden in ons omgevingsbeleid. De CHS zal als één van de wegingsfactor worden opgenomen in het nieuwe streekplan.

Behoud en beheer

IV Monumentenzorg

1. Gebiedsgerichte monumentenzorg:

Wij willen de komende periode meer de nadruk leggen op het behoud, beheer en ontwikkeling van monumenten in hun brede context. Extra middelen: Nieuwe Hollandse Waterlinie; Piramide van Austerlitz PM; 0,5 fte extra formatiërnimte..

2. Stimulering behoud en beheer:

Wij willen, met enkele accentverschuivingen, het huidige beleid voortzetten. Extra middelen: verbreding regeling gemeentelijke monumenten en groene elementen jaarlijks f 50.000,-; stimulering bouwhistorisch onderzoek PM.

3. Monumentenzorg door particuliere organisaties:

Wij blijven steun geven aan provinciaal opererende organisaties. Extra middelen: USINE en Fortenstichting bij Federatie jaarlijks f 80.000,-.

4. Steunfuncties:

Wij kiezen voorlopig niet voor een afzonderlijk steunpunt monumentenzorg. De steunfuncties die nodig zijn worden deels in eigen huis uitgevoerd, deels opgedragen aan het veld.

V Archeologie

1. Archeologie in ruimtelijke plannen:

Ons beleid tot integratie van archeologische waarden in de ordening van de ruimte wordt voortgezet. Wij gaan ons concentreren op gebieden in de Cultuurhistorische Hoofdstructuur met een duidelijke samenhang tussen viudplaatsen en het (ook stedelijke) landschap.

2. Beschermen of opgraven:

In het kader van de verwachte verandering van het archeologische bestel willen wij een grotere provinciale bemoeienis met behoud, in het bijzonder wat betreft beslissingsbevoegdheid, inventarisatie en waardering. Het contact met gemeenten zullen

wij intensiveren. Extra middelen: verhoging krediet (nood)onderzoek jaarlijks f 50.000,-; uitvoering beslissingsbevoegdheid PM.

3. Beheren en inrichten:

Wij stimuleren duurzaam behoud van archeologische vindplaatsen en wij willen oude structuren in het landschap zichtbaar maken. Verbetering van het depot bodemvondsten is onvermijdelijk. Extra middelen: beheersovereenkomsten terreinen jaarlijks f 50.000,-; Limesproject jaarlijks f 80.000,-; kosten depot bodemvondsten jaarlijks f 50.000,-; bouw nieuw depot eenmalig f 2 mln; onderhoud depotbeheersysteem jaarlijks f 12.000,-; project invoer depotgegevens eenmalig f 200.000,-; 1 fte extra formatieruimte.

4. Archeologische monumentenzorg door particuliere organisaties:

Wij continueren onze samenwerking met amateur-archeologen. De mogelijkheden voor inzet van de Archeologische Monumentenwacht worden nader onderzocht.

VI Musea

1. De collectie Utrecht:

Wij willen een vernieuwend beheer van de collectie Utrecht bereiken, een beheer dat wordt gekeurd door kwaliteit, selectief verzamelen, samenwerking en niet in de laatste plaats door gebruik van nieuwe communicatie- en informatietechnieken.

2. Drie kasteelmusea:

Wij zullen de provinciale subsidiëring van de kasteelmusea Amerongen, Sypsteyn en Zuylen op het huidige niveau voortzetten, voorzover een beroep daarop noodzakelijk is met het oog op de exploitatie.

3. De archeologische collectie Utrecht:

Wij streven naar een samenhangende archeologische collectie Utrecht. In dat verband onderzoeken wij de mogelijkheid van een provinciaal museum als onderdeel van het Provinciaal Archeologisch Centrum. Extra middelen: nader onderzoek PAC en Waterliniemuseum PM.

VII Archieven

1. Behoud en beheer:

In de komende jaren blijft onze speciale aandacht uitgaan naar zowel de hedendaagse als de oude archiefbescheiden.

2. Naar regionale samenwerking:

Wij zullen de oprichting van archiefdiensten met een gezamenlijk, regionaal archiefdepot stimuleren.

Erfgoed en publiek

VIII Educatie

2. Meer ondersteuning voor erfgoed in school:

Wij zijn van plan het beleid te intensiveren. De ondersteuning van het onderwijs op het vlak van erfgoed krijgt een structurele plaats in het beleid en de beschikbare middelen worden verruimd. Extra middelen: uitbreiding erfgoededucatie jaarlijks f 160.000,-.

IX Voor een breed publiek

1. Het verleden gedigitaliseerd:

Eigen provinciale gegevensbestanden worden ontsloten voor een breed publiek. Wij willen gebruik van nieuwe media door het culturele veld stimuleren. Extra middelen: steun aan ICT PM.

2. Geschiedenis van plaats en streek:

Het huidige beleid wordt voortgezet. Daarbij streven wij naar meer samenhang op het vlak van publicaties. Extra middelen: verhoging krediet regionale geschiedenis jaarlijks f 10.000,-.

3. Cultuurhistorisch toerisme:

Wij willen in de komende jaren extra werk maken van de mogelijkheden voor cultuurhistorie en toerisme. Extra middelen: bijzondere projecten jaarlijks f 70.000,-.

Organisatiestructuur van het particulier initiatief

X Particuliere zorg voor het erfgoed

1. Naar een andere structuur:

Wij willen komen tot een andere verhouding met en tussen de gesubsidieerde organisaties. Extra middelen: huisvesting Federatie Stichts Cultureel Erfgoed jaarlijks f 20.000,-.

Financieel overzicht: bestaande situatie

	1999	2000	2001	2002
Opstellen Cultuur Historische Hoofdstructuur	f 200.000,-	f 200.000,-	f 47.200,-	f 47.200,-
Onderhoud Cultuur Historische Hoofdstructuur	f 47.200,-	f 47.200,-	f 47.200,-	f 47.200,-
Onderzoek Belvedere	f 10.000,-			
Voorlichting en educatie andere beleidssectoren	f 25.000,-			
Krediet instandhouding monumenten	f 1.527.350,-	f 1.527.350,-	f 1.527.350,-	f 1.527.350,-
Extra storting voor financieringsfonds	f 50.000,-			
Bouwhistorisch onderzoek	f 25.000,-			
Subsidie Stichting Monumentenwacht Utrecht	f 689.500,-	f 689.500,-	f 689.500,-	f 689.500,-
Subsidie Stichting De Utrechtse Molens*	f 38.150,-	f 38.150,-	f 38.150,-	f 38.150,-
Medewerker monumentenzorg p.i. bij de Federatie **	f 164.400,-	f 164.400,-	f 164.400,-	f 164.400,-
Subsidie prov. commissie Bond Heemschut	f 2.500,-	f 2.500,-	f 2.500,-	f 2.500,-
Archeologisch depot voor bodemvondsten	f 62.500,-	f 62.500,-	f 62.500,-	f 62.500,-
(Nood)onderzoek en informatievoorziening	f 92.200,-	f 92.200,-	f 92.200,-	f 92.200,-
Archeologische Monumentenwacht	f 10.000,-	f 10.000,-	f 10.000,-	f 10.000,-
Museumconsulentschap behoud en beheer **	f 159.300,-	f 159.300,-	f 159.300,-	f 159.300,-
Krediet collectiebeheer	f 120.000,-	f 120.000,-	f 120.000,-	f 120.000,-
Krediet museale projecten	f 150.000,-	f 150.000,-	f 150.000,-	f 150.000,-
Exploitatiesubsidie Slot Zuylen	f 61.400,-	f 61.400,-	f 61.400,-	f 61.400,-
Exploitatiesubsidie Kasteel Amerongen	f 127.600,-	f 127.600,-	f 127.600,-	f 127.600,-
Exploitatiesubsidie Kasteel Sypesteyn	f 56.500,-	f 56.500,-	f 56.500,-	f 56.500,-
Conservator Kasteel Amerongen/Slot Zuylen **	f 137.500,-	f 137.500,-	f 137.500,-	f 137.500,-
				€ 21.418,-
				€ 693.081,-
				€ 312.882,-
				€ 17.312,-
				€ 74.601,-
				€ 1.134,-
				€ 28.361,-
				€ 41.839,-
				€ 4.538,-
				€ 72.287,-
				€ 54.454,-
				€ 68.067,-
				€ 27.862,-
				€ 57.920,-
				€ 25.639,-
				€ 62.395,-

Subsidiekrediet archieven	f	130.000,-	f	130.000,-	f	130.000,-	€	58.991,-
Project Cultuur en School **	f	170.000,-	f	170.000,-	f	170.000,-	€	77.143,-
Consulentschap erfgoededucatie **	f	46.800,-	f	46.800,-	f	46.800,-	€	21.237,-
Museumconsulentschap pr en presentatie **	f	55.800,-	f	55.800,-	f	55.800,-	€	25.321,-
Consulentschap regionale geschiedenis **	f	133.700,-	f	133.700,-	f	133.700,-	€	60.670,-
Krediet regionale geschiedenis	f	60.000,-	f	60.000,-	f	60.000,-	€	27.227,-
Krediet archeologische kroniek en andere publicaties	f	3.700,-	f	3.700,-	f	3.700,-	€	1.679,-
Subsidie directie, publiciteit en administratie Federatie Stichts Cultureel Erfgoed	f	489.000,-	f	489.000,-	f	489.000,-	€	221.900,-
Totaal	f	4.845.100,-	f	4.735.100,-	f	4.535.100,-	€	2.057.940,-

* exclusief subsidie in natura in de vorm van werkzaamheden door een provinciaal medewerker.

** via Federatie Stichts Cultureel Erfgoed; bedrag is exclusief administratieve ondersteuning.

Financieel overzicht: wensen en de realisering ervan over vier jaren		1999	2000	2001	2002	
Onderzoeksbudget CHER's Cultuur Historische Hoofdstructuur op cd-rom / internet Project Nieuwe Hollandse Waterlinie Project Piramide van Austerlitz Verbreding subs.regeling gem.monumenten en groene elementen Stimuleren bouwhistorisch onderzoek Ondersteuning Fortenstichting en USINE door FSCE Verhoging krediet voor archeologisch (nood)onderzoek Uitvoering beslissingsbevoegdheid archeologie Beheersovereenkomsten archeologische terreinen Limesproject Verhoging kosten depot voor bodemvondsten Bouw en inrichting nieuw depot Onderhoud depotbeheersysteem Project in depotgegevens Nader onderzoek Provinciaal Archeologisch Centrum en Waterliniemuseum Uitbreiding erfgoededucatie			f 60.000,-	f 60.000,-	f 60.000,-	€ 27.227,-
			f 150.000,-	f 150.000,-		
		PM		PM		PM
		PM		PM		PM
		f 50.000,-	f 50.000,-	f 50.000,-	f 50.000,-	€ 22.789,-
		PM		PM		PM
		f 80.000,-	f 80.000,-	f 80.000,-	f 80.000,-	€ 36.302,-
		f 50.000,-	f 50.000,-	f 50.000,-	f 50.000,-	€ 22.689,-
		PM		PM		PM
		f 80.000,-	f 80.000,-	f 80.000,-	f 80.000,-	€ 22.689,-
		f 50.000,-	f 50.000,-	f 50.000,-	f 50.000,-	€ 36.302,-
		f 2.000.000,-	f 2.000.000,-	f 2.000.000,-	f 2.000.000,-	€ 22.689,-
		f 12.000,-	f 12.000,-	f 12.000,-	f 12.000,-	€ 5.445,-
		f 200.000,-	f 200.000,-	f 200.000,-	f 200.000,-	€ 5.445,-
		PM		PM		PM
	f 160.000,-	f 160.000,-	f 160.000,-	f 160.000,-	€ 72.605,-	

	PM	PM	PM	PM	PM
Ontwikkelingen Informatie- en Communicatie-technologie					
Verhoging krediet regionale geschiedenis	f 10.000,-	f 10.000,-	f 10.000,-	f 10.000,-	€ 4.538,-
Bijzondere projecten cultuurhistorisch toerisme	f 70.000,-	f 70.000,-	f 70.000,-	f 70.000,-	€ 31.765,-
Huisvesting Federatie Stichts Cultureel Erfgoed	f 20.000,-	f 20.000,-	f 20.000,-	f 20.000,-	€ 9.076,-
Totaal	f 2.842.000,-	f 842.000,-	f 842.000,-	f 692.000,-	€ 314.016,-

Formatie-uitbreiding: wensen en de realisering ervan over vier jaren					
	1999	2000	2001	2002	
Bestandsbeheer Cultuur Historische Hoofdstructuur: 0,5 fte		f 48.500,-	f 48.500,-	f 48.500,-	€ 22.008,-
Project Nieuwe Hollandse Waterlinie: 0,5 fte		f 67.000,-	f 67.000,-	f 67.000,-	€ 30.403,-
Limesproject: 0,5 fte		f 67.000,-	f 67.000,-	f 67.000,-	€ 30.403,-
Beheer depot bodemvondsten: 0,5 fte		f 48.500,-	f 48.500,-	f 48.500,-	€ 22.008,-
Totaal		f 231.000,-	f 231.000,-	f 231.000,-	€ 104.822,-

Colofon

Provincie Utrecht
Dienst Welzijn, Economie en Bestuur
Dienst Ruimte en Groen

Ontwerp omslag: Nuyten en Associates, Amsterdam

Zetwerk: productgroep Repro/DTP, provincie Utrecht

Drukwerk: Van Setten, Houten

provincie :: Utrecht